

Seminarrapport

Kulturminneseminar i Berlevåg 11.-12. september 2003

**Utvikling av kommune(del)plan som verktøy og
Pilotprosjekter for bedret kommunal forvaltning av
kulturminner og kulturmiljøer**

Innholdsfortegnelse

Program	3
Deltakerliste	6
Velkommen til nettverkssamling	7
Presentasjon av prosjekt og status i Berlevåg kommune	7
Presentasjon av prosjekt og status i Øksnes kommune	11
Øksnes bygdemuseum	17
Presentasjon av prosjekt og status i Deanu gielda/Tana kommune	19
Presentasjon av prosjekt og status i Hammerfest kommune	23
Kulturminner som grunnlag for lokal verdiskaping	27
Hvordan registrere – og ta vare på kulturminnene?	29
Regional nytte i forhold til prosjektene	31
Hvordan jobber kommunene med kulturminner?	32
Museenes rolle i kulturminnevernet	43

PROGRAM

Møteleder: Kristine Johansen, RA

Dag 1:

- 1400 – 1415 Velkommen til Berlevåg kommune v/ ordfører Steinar Hansen
- 1415 – 1430 Bakgrunnen for felles nettverksamling v/ Marit Huuse og Kristine Johansen, RA
- 1430 – 1510 Presentasjon av prosjekt og status i Berlevåg kommune v/ Bjarne Mjelde
- 1510 – 1530 Pause
- 1530 – 1645 Presentasjon av prosjekt og status i Øksnes kommune v/ Brynjar M. Pettersen
Presentasjon av prosjekt og status i Tana kommune v/ Anette Pedersen
Presentasjon av prosjekt og status i Hammerfest kommune v/ Gerd Hagen
- 1645 – 1700 Kulturminner som grunnlag for lokal verdiskaping v/ Ronny Henriksen, MD
- 1700 – 1730 Forberedelse til befarung, kaffe m v
- 1730 – Befaring ved Kjølnes fyr m v
- 1930 – Middag med kulturinnslag

Dag 2:

- 0830 – 0900 Hvordan registrere - og ta vare på registreringene? – oppbygging av lokale registre og samordning med andre registre v/ Berlevåg kommune
- 0900 – 0945 Regional nytte og utfordring i forhold til prosjektene – Nordland fylkeskommune, Finnmark fylkeskommune og Sametinget
- 0945 – 1000 Pause – kaffe og frukt
- 1000 – 1015 Hvordan jobber kommunene med kulturminner? v/ Elin Myrvoll, NIKU
- 1015 – 1045 Museenes rolle v/ Sør-Varanger museum (utgikk)
- 1045 – 1100 Beinstrekk
- 1100 – 1200 Må vi prioritere mellom kulturminner? – og hvem skal da velge på vegne av framtida? v/ Reidar Bertelsen, Universitetet i Tromsø
- 1200 – 1300 Lunsj
- 1300 – 1430 Gruppearbeid - diskusjoner
- 1430 – 1445 Oppsummering – vegen videre
- 1445 – 1500 Avslutning

Deltakerliste

Bertelsen, Reidar	Univ. i Tromsø, samf. vitenskapelig inst.	reidarb@sv.uit.no
Carlstrøm, Sissel	Planavd., Riksantikvaren	sca@ra.no
Hagen, Gerd	Hammerfest kommune	gh@hammerfest.kommune.no
Hansen, Steinar	Berlevåg kommune	steinar.hansen@berlevag.kommune.no
Helander, Svein Ottar	Tana kommune	svein.ottar.helander@tana.kommune.no
Henriksen, Ronny	Kulturminneavd., Miljøverndepartementet	ronny.henriksen@md.dep.no
Huuse, Marit	Planavd., Riksantikvaren	mh@ra.no
Johansen, Gunnlaug	Berlevåg kommune	gunnlaug.johansen@berlevag.kommune.no
Johansen, Kirstin Biti	Berlevåg kommune	kirstin.bitj.johansen@berlevag.kommune.no
Johansen, Kristine	Planavd., Riksantikvaren	kj@ra.no
Kvendset, Ragna	Finnmark fylkeskommune	ragna.kvendset@ffk.no
Mjelde, Bjarne	Berlevåg kommune	bjarne.mjelde@berlevag.kommune.no
Myrvoll, Elin Rose	NIKU	elin.myrvoll@niku.no
Narmo, Lars Erik	Nordland fylkeskommune	len@nfk.no
Nilsen, Pål	Sametinget	pal.nilsen@samediggi.no
Pedersen, Anette	Tana kommune	anette.pedersen@tana.kommune.no
Pettersen, Brynjar	Øksnes kommune	brynjar.pettersen@oksnes.kommune.no
Stensvold, Gisle	Berlevåg kommune	gisle.stensvold@berlevag.kommune.no
Tiller, Helene	Finnmark fylkeskommune	helene.tiller@finnmark-f.kommune.no
Torgvær, Trond	Øksnes kommune	oeksn@online.no
Wøien, Bjørn-Erik	Planavd., Riksantikvaren	bew@ra.no

Velkommen til nettverkssamling

Marit Huuse, avdelingsdirektør i Planavdelingen hos Riksantikvaren

Hensikt og bakgrunn for prosjektene:

- To prosjekter – 1. Kommunedelplan (kokebok) for kulturminner og kulturmiljøer og 2. Pilotprosjekter
- Begge har til hensikt å styrke kommunens muligheter for forvaltning av kulturminner og kulturmiljøer i egen kommune

Kommunedelplan

- Så langt tilbake som for 20 år siden ga RA merknader til kommuneplanene der vi oppfordret kommunene om å lage samlet oversikt/plan for kulturminner
- 10 års personlig erfaring fra kommune har styrket meg i troen på at det er behov for kommunedelplan for kulturminner og –miljøer, men har også tydeliggjort behovet for veiledning og gode eksempler
- Ikke bare egen erfaring – men registrert et klart ønske om dette også fra kommunene

Men hvorfor lage en slik veileder/hvorfor er det viktig?:

Noen enkle erkjennelser:

- Alle kulturminner ligger i kommunene
- Beste forvaltning av kulturminner får vi når de som er nærmest ser og føler verdien og opplever at dette er viktig for deres liv/trivsel og dermed passer på dem
- Ønske om at kulturminner skal legges inn som en premiss for arealbruk og videre utvikling – vil også sikre bedre forutsigbarhet for de ulike aktørene. Forebygge konflikter.

Hvorfor bruke kommunene i prosjektet?

- Kommunene kjenner best kommunens situasjon – hvordan få til gode prosesser og gode resultat. Viktig å lage systemer/metoder som fungerer i kommunehverdagen.
- Ra vil gjerne være med å bidra med våre erfaringer og synspunkter for å få til best mulig resultat
- Dessuten bidra til spredning av resultater/erfaringer
  - underveis i form av slike nettverkssamlinger
  - sluttresultat

Hva er viktig/hva legger vi vekt på å få fram:

- Gode prosesser som sikrer:
  - Forankring (I kommunen dvs i lokalsamfunnet og politisk, men også i regional forvaltningen)
  - Eierskap
- Medvirkning
  - Gjennom prosessen øke kunnskap, bevissthet og stolthet over egne kulturminner.m blant folk
- Gode metoder
  - Registreringer, innsamling og lignende.

Pilotprosjektene

Bakgrunn:

- NOUen Fortid fremmer framtid fra 2002 – oppgavefordeling innen kulturminneforvaltningen var et viktig tema
- Den forrige regjeringas satsing på flere oppgaver til kommunene
- Erkjennelse av at det generelt ikke ligger an til noen radikal økning i tilgang på ressurser i offentlig forvaltning – og da heller ikke innenfor kulturminneforvaltningen.
- Viktig å jobbe for å få det beste resultat innenfor eksisterende ressurser.
  - Modeller for hvordan kommunene bedre kan
    - Nyttiggjøre seg eksisterende kompetanse lokalt og regionalt
    - Bygge kunnskapsmiljø og kompetansenettverk på tvers av kommunegrenser

Målet er:

- Godt samarbeid mellom ulike aktører lokalt og regionalt eks. mellom forvaltning, museer og frivillige organisasjoner
- Bygge opp robuste og langsiktige kunnskapsmiljøer
- Hente ut erfaringer – spre erfaringer – inspirere – bruke inn i overordnet politikkutforming.

De to prosjektene henger således godt sammen og derfor jobber disse prosjektene tett hos RA og derfor er denne samlingen for begge prosjektene.

Målet for samlingen

Her skal vi utveksle ideer og erfaringer og gjensidig inspirere hverandre. Videre håper vi det knyttes kontakter og nettverk som er til nytte i det videre arbeid og til nytte for arbeid med kulturminneforvaltning generelt.

Lykke til med seminaret og med arbeidet videre!

Presentasjon av prosjekt og status i Berlevåg kommune

Bjarne Mjelde, plan- og næringskonsulent i Berlevåg kommune

Planstatus

Først skal jeg si litt om planstatus. Fram til 1994 var den absolutt fraværende. Ca 1994-95 fikk vi en overordnet arealplan for kommunen, med planbestemmelser som bl.a. gikk på at det skulle utarbeides bebyggelsesplaner for alle hytteområdene. Dette ble ikke gjort. I 1997 fikk vi en kommunedelplan for Berlevåg tettsted, og i 1998 en reguleringsplan for Berlevåg sentrum og indre havn. Fram til 1997 var kulturvern i arealplan et ikke-tema. I kommunedelplanen og reguleringsplanen dreide fokus mer mot vern, da i hovedsak bygningsvern.

I 2002 ble en kystsoneplan for kommunen vedtatt. Denne hadde ingen kulturvern hensyn, men det var ikke lagt opp til landaktiviteter i forbindelse med kystaktivitet utenom bebygde områder. Det var derfor mindre behov for særskilt vern utover landskapsvern/naturreservater.

Utgangspunktet

1. Berlevåg kommune står foran en omfattende rullering av arealdelen for Berlevåg kommune. I tidligere planlegging har man ikke vurdert kulturminner og kulturmiljø, men i kommunedelplanen for Berlevåg tettsted fra 1997 har man særlig for ett område et ønske om i størst mulig grad å bevare arkitekturen fra gjenreisingsperioden. I reguleringsplan for Berlevåg sentrum/indre havn fra 1998 er også kulturmiljø til-knyttet fiskeri og havneutbygging bevart. Berlevåg kommune ønsker å videreføre dette arbeidet i overordnet arealplan.
2. Berlevåg kommune har etablert et forprosjekt for å utvikle kultur som næring og kultur som grunnlag for næring. Dette prosjektet er fra kommunens side et resultat av målsettinger og diskusjoner som har framkommet i forprosjektet.
3. Det finnes en rekke samiske bygningsmiljø i Berlevåg kommune. Spesielt i Molvik og Gulgofjorden finnes det automatisk freda samiske bygninger. Ved utløpet av Tana-fjorden finnes også et kontinuerlig samisk bygningsmiljø, som henger sammen med det øvrige i Tanadalen.
4. Det er gjort og pågår enda kulturminnerelaterte prosjekt innafor kommunen, som bringer fram ny kunnskap og nye vinklinger for kommunens forhistorie.
5. Finnmark fylkeskommune har pekt ut Berlevåg som ett av fire verdifulle kulturmiljøer i Finnmark.

Berlevåg har gjenreisningsboliger og tidlig etterkrigs fiskeribebyggelse som for en stor del har bevart sitt originale preg.

Nothjell og pakkhus i Indre havn, gjenreisningsbruk med trandamperi, bôtebu og en tørrfisksjø.

6. Riksantikvaren ønsker å utvikle en veileder i hvordan å lage en kommuneplan der kulturminner og kulturmiljøer inngår som et vesentlig element.

Vår målsetting

Kommunen ønsker å få en best mulig kartlegging av kulturminner og kulturmiljø som finnes her. Dette er spesielt viktig i forbindelse med rullering av kommuneplanens arealdel og kommunen ønsker derfor å sette fokus på de områder som er i bruk eller der arealkonflikter kan oppstå. I arbeidet med rulleringen er kommunen også opptatt av å bruke arealdelen ikke bare som et tradisjonelt planverktøy, men også som opplysnings- og formidlingskilde overfor kommunens innbyggere, skoler, næringsliv og det politiske og administrative nivå. De øvrige aktørene i prosjektet har rimeligvis andre interne målsettinger. Men vi har funnet en felles plattform som gjør at det arbeidet vi gjør i Berlevåg også oppfyller de andre aktørenes målsettinger.

Hvis jeg skal våge meg ut på en definisjon av et minste felles multiplum her, må det bli:

- kartlegge og verne vår fortid
- spre kunnskap og engasjement om denne fortiden.
- Dagens bruk av, og krav om arealer.
- avklare arealkonflikter på et tidligst mulig stadium
- best mulig planverk.
- overføringsverdi til andre kommuner.

Hva har vi gjort?

En stor del av arealplanarbeidet går ut på å kartfeste aktiviteter som på en måte har kommet til etter forrige kartfesting. Kartfesting er en svært viktig del av kulturminneregistreringen, men er også svært viktig i andre sammenhenger. Vi bestemte oss ganske tidlig for å benytte GPS-posisjonering. Vi bestemte oss også for å være praktisk innrettet med hensyn til nøyaktighet. Vi ønsket en ”rimelig nøyaktig” stedfestelse, vi følte ikke at vi hadde behov for centimeter-nivå, slik at løsninger som DGPS eller egne basestasjoner aldri var noe alternativ. Det ville dessuten sprengt alle økonomiske rammer.

Arealplanen består ikke bare av kulturminner. I kommunen har vi nærmere 300 hytter, de fleste punktfestet, men vet vi at hyttene står der Statskog har sagt de skal stå? Vi har registrert de fleste hyttene – resten tar vi i løpet av neste vinter. Andre elementer som vi synes går naturlig inn i arealplansammenheng er skuterløyper og turstier.

Alt dette ender opp i en slags ”merverdi” av arealplanarbeidet. Plankartet i seg selv blir mer nøyaktig og informasjonsholdig. Og vi kan utarbeide temakart om nær sagt hva som helst. Ikke minst turkart. Og ved at vi digitaliserer disse dataene, kan skuterkjørere og folk som ønsker å følge turstiene legge inn rutene i sine egne GPS-mottakere og dermed få ekstra trygghet hvis uvær eller tåke setter inn.

Jeg skal nå gå nærmere inn på det registreringsarbeidet som faktisk er foretatt, og status for dette. Jeg skal i korte trekk redegjøre for det arbeidet som arkeolog Marianne Skandfer har gjort, deretter vil Ragna Kvendseth hos fylkeskommunen gjøre det samme for det som har med bygningsvern å gjøre.

Forebygge arealkonflikter

Vårt hovedanleggende med arealdelen er å avklare og forebygge arealkonflikter. Disse opptrer gjerne i eller nær tettsted, i deler av kystsonen og i hytteområdene. Vi fant derfor ut at de begrensede registreringsressursene måtte settes inn der, og skal grovt skissere hvilke utvalg

vi gjorde. Dette valget var bevisst. Vi kunne alternativt ha sagt at vi vil registrere de områdene hvor det er størst sannsynlighet for at det finnes kulturminner. Men da ville kommuneplanarbeidet blitt skadelidende. Nå vil det ofte være slik at de områdene hvor folk foretrakk å bo i gammel tid ofte er de samme som der man foretrekker å ha aktiviteter i dag. Det er derfor ikke sikkert at områdene ville blitt veldig forskjellige om man hadde brukt kulturminne-innfallsvinkelen i stedet for konflikt-innfallsvinkelen.

Berlevåg tettsted:

Her dreier det seg om områder innenfor kommunedelplanen fra 1997, som dekker hele tettstedet. Særlig ønsket vi kartlagt områder hvor vi vet at det vil skje en eller annen form for utbygging, eller hvor utbygging kan bli aktuelt på sikt.

Kongsfjord:

Også her så vi på et område hvor menneskelig aktivitet kan ødelegge kulturminner. Her finnes det viktige områder, bl.a. på Veidnes og omkring Straumen, som ikke ble gjennomgått. Men i forhold til bygningsvern gjennomførte Ragna en befaring på Veidnes, som hun kommer tilbake til.

Kongsfjorddalen:

Kommunens største hytteområde med rundt 200 hytter. I feltene som er avsatt til hyttebygging var det tidligere bare registrert ni kulturminner, dette tallet er nå nærmere 30.

Store Molvik:

Store Molvik ligger på østsiden av Tanafjorden, og er kanskje det hytteområdet med størst utbyggingspress i dag. Samtidig er det det området som har den største tettheten av kulturminner. Tidligere registrert var ca 45 kulturminner. Tallet er nå økt til 198.

Gulgo (Trollfjorden)

Gulgo ligger også ved Tanafjorden, lenger inn mot Tana. Også i dette området er det utbyggingspress. Her var det tidligere registrert 24 kulturminner, nå er tallet ca 92.

Vestre Risfjord:

Et mindre hytteområde ca 10 km fra Kongsfjord i retning Berlevåg. Det er liten interesse for nybygging her. Tidligere registrert seks kulturminner, nå åtte.

Kvitnes:

Ligger ved Tanafjorden lenger ut mot munningen. Her var det tidligere registrert ca 20 kulturminner, nå ca 50.

Totalt for alle de områdene som er gjennomgått har antallet kulturminner økt fra drøyt 100 til ca 380, altså nesten 300% øking! Hvorfor er det slik? Marianne har pekt på fire hovedpunkter:

1. Tidligere befaringer var av begrenset omfang arealmessig
2. Det var for liten tid til registreringer
3. Manglende kunnskap/erfaring med visse typer kulturminner, for eksempel hellegroper og jernaldertufter.

4. Manglende kunnskap/interesse blant oppdragsgiverne, bl.a. var registreringene på 70-tallet gjort før det ble vedtatt en kulturminnelov som også omfattet samiske kulturminner.

For min egen del vil jeg legge til at tallet ganske sikkert hadde blitt enda høyere dersom for eksempel Veidnes og Straumen hadde blitt tatt med i registreringene.

Hva skal vi gjøre videre?

Kartleggingen er grunnlag for at vi har et ”produkt” som kan foredles videre, og er derfor ikke noe mål i seg selv.

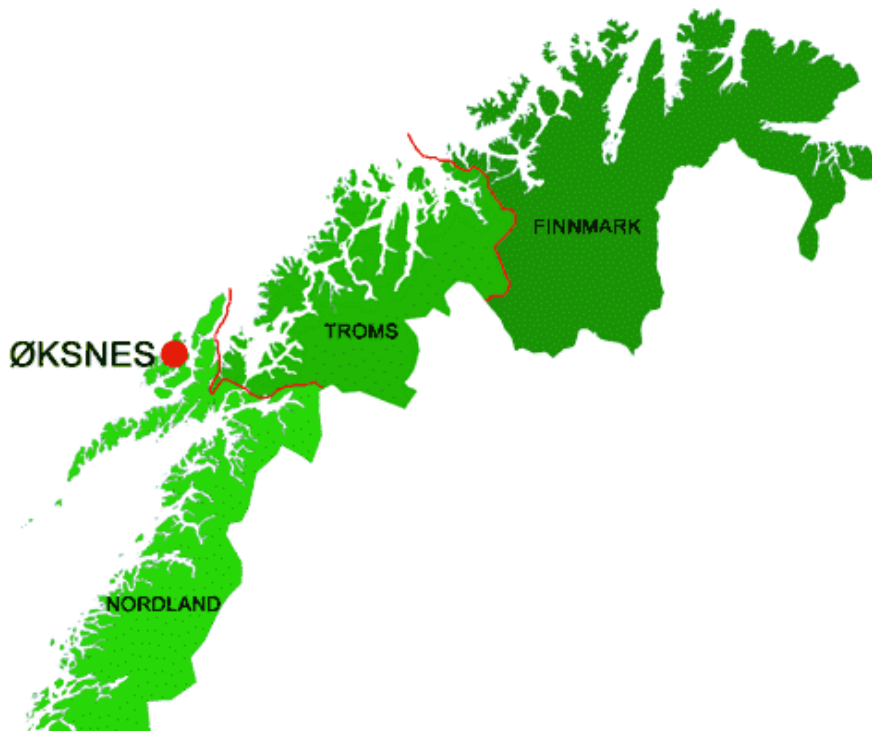
Hva gjør vi med registreringene?

Dette er satt opp som eget tema i morgen. Jeg vil derfor avslutte nå og la en del spørsmål bli hengende i luften. Men som dere så tidligere, har vi som en del av vår målsetting å spre kunnskap og interesse for vår fortid

Presentasjon av prosjekt og status i Øksnes kommune

Brynjar Pettersen, kultursjef i Øksnes kommune

Øksnes kommune

- Areal: 317,0 km²
- Innbyggere: 4 665
- Registrerte områder begrenset
- Sefrak registreringer gjennomført
- Aktivt historielag og kystlag
- Aktivt og velfungerende museum i relativt nytt bygg
- Ferdigstillt gårds- og slektshistorie

**KOMMUNEDELPLAN FOR
KULTURMINNER OG KULTURMILJØER
I ØKSNES**

Gjennomført

- Startmøte i regi av historielaget 03.03.03
- 2 praksisstudenter på UiTø's studietilbud for kulturminnevern og museumsfunnskap 24.03.-02.05.03
- Hjemmeeksamener om formidling og forvaltning
Utarbeidelse av registreringsskjema for kulturminner og tilrettelegging av kurs
- Forberedende arbeid med ny utstilling og utvikling av databasen KullIng
- Forberedelser
Skaffe oversikt over tilgjengelige arkiver i Øksnes bygdemuseum, Tromsø museum, Geir Davidsens registreringer, Nordland fylkeskommune, Samisk kulturminneråd og Øksnes historielag
- Registreringskurs 30.05.-01.06.03
- Registreringer og innsamling av tradisjonsstoff via ressursgruppe, Therese Danielsen 30.06.-18.07.03
- Digitale kart - Digitalisering av kartmateriale rundt de største bokonsentrasjonene og ved Nyksund

Prioritering

Prioritering - ei stor utfordring

- Representativitet i forhold til sjeldenhet
- Begivenheter, sagn
- Høg alder i forhold til nærhet i tid
- Kontrast eller i forhold til naturen
- Attraksjon - eller rekreasjonspotensiale
- positive/negative assosiasjoner
- Tilgjengelighet

Øvrige kriterier:

- Etnisitet - Vesterålen er rik på samiske kulturminner
- Estetiske verdier oppleves ulikt
- Kunstskapspotensialet vurderes ulikt
- Bevaringsgraden og trusselbildet for kulturminnet

Planlagt aktivitet 2003/04

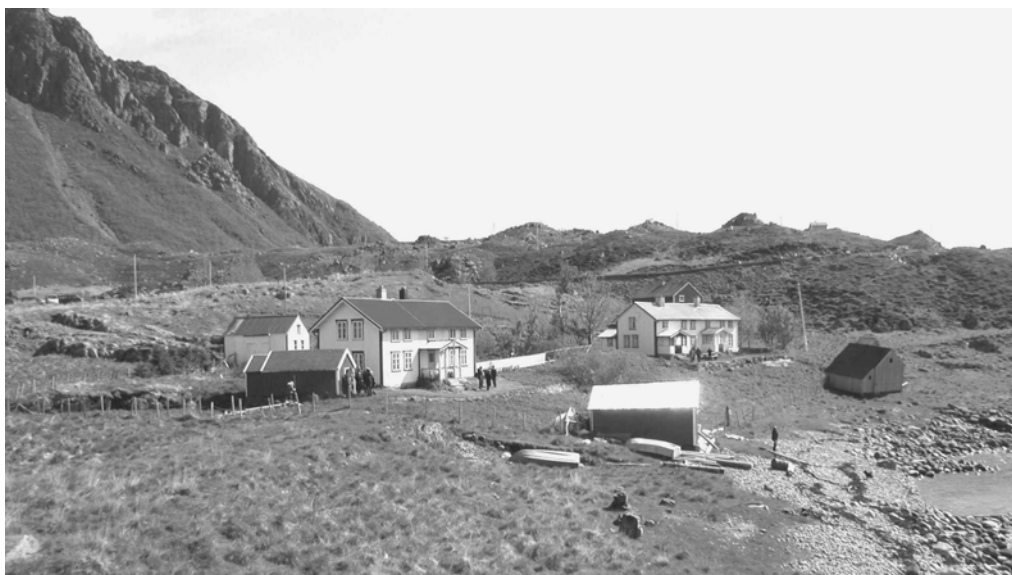
- Registreringer
- Evaluering av registreringene
- Innlegging i database

Utarbeide plandokumentet

- Høringsrunde med verdisetting
- Sammenfatning av utkast til kommunedelplan
- Utkastet kommenteres av relevante forvaltningsorgan
- Utkast til kommunedelplan fremmes for kommunestyret

Stort fokus på aktiviteter i forbindelse med planprosessen

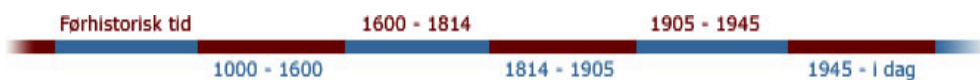
- Folkemøter, befaringer
- Kulturminnevandringer
- Kurs: Guiding, håndverksteknikker,
- Databasebasert undervisningsopplegg
- Samarbeidsplan skole/museum
- Identitetsskapende aktiviteter i kulturminneområder

Alsvåg (gårdsnummer 81)

En mulig betydning av navnet Alsvåg kan være ” den høye vågen” I forhold til andre havner i området ligger Alsvågen nærmere fjellet. Alsvåg er i areal en av de største gårdene i Øksnes. I nord grenser Alsvåg mot Indstøya, Meløya og Sørvågen, i vest mot Øvergården og Steinland, og i sør mot Lia. Kontakten har vært sterk til alle nabogårdene der Alsvåg danner et naturlig midtpunkt. Alsvåg har ei utmerket havn som ligger nært gode fiskeområder. Alsvåg utvikla med tida en rekke fellesfunksjoner for sitt omland, bla. dampskips anløp og fraktfart, og i seinere tid slip og verksted. Gården er fra før vikingetida, og den har aldri vært øde. Alsvåg har holdt stillinga som et livskraftig sentrum i den østlige delen Øksnes, med et aktivt kulturliv på en rekke områder.

Bidrag for Alsvåg: Førhistorisk tid

[Lite kjent om Alsvåg](#) av [Testbruker](#) (2003-08-29).

[Et nytt lite bidrag i full fart](#) av [Per](#) (2003-08-29).

Øksnes bygdemuseum

Trond Torgvær, museumsbestyrer, Øksnes bygdemuseum

Foredrag - Berlevåg

Øksnes kommune har gjennomgått store strukturendringer etter 1950. Dagens kommunesenter Myre, hadde 300 innbyggere i 1953. I dag er folketallet 3000. Prosentvis har Myre vokst mest av alle tettsteder i Norge siden 2. verdenskrig.

Dette har medført stor folkeforflytning og tap av identitet på grunn av at mange har kommet inn i et samfunn som er helt nytt for de. Alle de gamle felles holdepunktene er borte.

Øksnes bygdemuseum skal være en samarbeidspartner i lokalsamfunnet. Logoen forteller om aktivitet på sjø og land.

Da jeg startet som bestyrer i museet i 1989 hadde det vært samarbeidet med skolen i noen år. Til tross for dette var et besøk i museet sett på som en "fritime" for elevene. For å komme i bedre dialog med barna "kastet" vi oss over de mest forsvarsløse – barnehagene. Det ble laget juletre av eier, som er en gammel tradisjonell måte å lage juletre på her, og inviterte alle barnehagene på juletreffest. Vi fortalte om det å feire jul før i tiden, gikk rundt juletreet og delte ut saft og kaker. De fikk også besøk av nissen som ga de gaver. Samtidig startet vi med tilbud i gamle arbeidstekniker ved museet for 1-7 klasse. I et annet prosjekt fikk vi 7. klasse til å invitere eldre i sitt nærområde til hyggestund med selvlagde kaker og kaffe kokt på kjele. Dette var et opplegg for å forsøke å binde sammen de unge og besteforeldregenerasjonen.

Etter noen år med prøving og feiling fant vi ut at vi måtte få dette arbeidet mer systematisert. Derfor fikk vi laget en plan for samarbeid skole/museum. Den pedagogiske delen ble opprettet ved at hver skole hadde hver sin *museumskontakt*.

Overordnet mål er å gi identitet og forankring i lokalsamfunnet. Undervisningen skal være lokalbasert for natur, kultur og miljø. Samarbeidet med skolen går ut på å tilrettelegge materiale for temastyrt undervisning.

Modellen er det "utvidete klasserom". Prosessen starter i klasserommet, fortsetter i museet og videre ute i naturen eller i en aktuell bedrift eller næring alt etter hvilket tema som velges. I noen tilfeller ender prosessen i en utstilling enten i museet eller ved skolen.

Under prosessen ute i naturen prøver vi ut praktiske arbeidsoppgaver fra forskjellige tidsepoker, for eksempel koking av fisk i kokegrop.

Gjennom dette arbeidet med barn og unge føler vi at vi gradvis bygger opp identitet og tilhørighet i dette nye urbane samfunnet som Øksnes og ikke minst kommunesentret Myre er. Dagens utstilling i *Øksnes bygdemuseum* er egentlig ikke noen utstilling, men heller tablå som brukes i undervisningen. I tillegg må den besøkende ha god ballast med kunnskap for å forstå hva som er utstilt. Den gir heller ikke forestilling om de forskjellige tidsepoker.

For å rette på dette planlegger vi en "Permanent vandreutstilling". Denne skal bestå av omkring 30 montre i et "monterbibliotek" langs den ene veggen i utstillingslokalet. Hvis man skal vise tidlig metalltid tas de aktuelle montrene fram og man kan supplere med gjenstander

hvis disse finnes i museet. Denne utstillingen står en begrenset tid og så skiftes de ut med for eksempel middelalder.

Å forklare tid har vært et problem i undervisningen. Hvor lang var steinalderen i forhold til 1800-tallet?

For å rette på dette vil vi legge tidslinjen i form av en spiral inn i gulvet i utstillingsrommet. De forskjellige tidsepoken får forskjellige farger som også blir å finne igjen nederst på monterne fra de samme tidsepokene.

Utstillingen er ett av tre element. De to andre er kulturlandskapet og nettbasert undervisning [http// kuling.net/](http://kuling.net/) som er under utvikling.

Til slutt: *Målet er ikke det viktigste, men prosessen er svært viktig.*

Presentasjon av prosjekt og status i Deanu gielda/Tana kommune

Anette Pedersen, museumsleder, Deanu gielda/Tana kommune

Pilotprosjekt i Tana kommune

Pilotprosjekt: Samarbeidsforum for kulturminner

Målet for prosjektet var å etablere et samarbeid mellom kommunen og lokalbefolkningen for å øke kunnskapen om og interessen for kulturminner og kulturmiljøer.

Samarbeidsforumet er ment som en arena, hvor lokalbefolkningen og kommunen kan møtes for bl.a. å utveksle ideer og erfaringer innen kulturminnearbeid. Vi skal skape et nettverk og kontakter mellom forskjellige befolkningsgrupper i Tana.

Prosjektets målgruppe er lokalbefolkningen, og i Tana kommune valgte man å ta utgangspunkt i kommunens bygdelag. Man kunne ha valgt å samarbeide med andre grupper i samfunnet, og det er ikke sikkert at vi har funnet den ideelle målgruppe.

Det finns 14 bygdelag i Tana spredt over hele kommunen. Størrelsen og organiseringen av bygdelagene varierer en del, men de er alle lokalt forankret, og jobber med å endre eller utvikle lokalmiljøet. Vi har store bygdelag på 60 –70 medlemmer og små lag med 15 – 20 medlemmer. Noen bygdelag skriver månedlige nyhetsbrev til medlemmene, mens andre ikke har så gode rutiner på dette område. For en del bygdelags vedkommende kommer informasjoner derfor ikke videre fra styret eller formannen.

De organisatoriske forskjeller innen bygdelagene stiller store krav til oss, som vil i kontakt med lagenes medlemmer. Ved prosjektets start etablerte jeg kontakt til bygdelagene gjennom brev og telefonsamtaler til hver enkel lagleder, men senere begynte jeg i tillegg å annonsere våre møter i lokalaviser, nettopp fordi kommunikasjonen innad i foreningene ikke alltid fungerte så bra.

Det første vi gjorde var å invitere alle bygdelag til et orienteringsmøte, hvor vi redegjorde for prosjektet. Vi bad også bygdelagene om å komme med innspill på ideer og ønsker i forbindelse med kulturminnearbeid. Vi hadde invitert et bygdelag til å fortelle om sine tidligere erfaringer med kommunalt samarbeid innen kulturminnearbeid, og det var ment som inspirasjon til de andre bygdelagene.

På møtet ble det klart det er stor forskjell på bygdelagenes erfaringer innen kulturminnearbeid. Mens ett bygdelag har hatt samarbeid med kommunen i forbindelse med et registreringsarbeid, så stod andre lag uten erfaringer og uten idé til hvor de skulle begynne.

Med utgangspunkt i bygdelagenes innspill på dette første møte og med utgangspunkt i pilotprosjektets mål om å gi folk økt kunnskap og interesse for kulturminner, planla vi sommerens samarbeidsforum for kulturminner.

Fra bygdelagene var det særlig uttrykt ønske om:

- Å bli kjent med kulturminner i andre dele av kommunen enn ens eget lokalmiljø.

- Andre ønsket innblikk i kulturminner generelt, og kjennskap til typiske kulturminner i Tana og i eget lokalområde.
- En del ønsket viten om registreringsarbeid, og da særlig i forbindelse med tilrettelegging av stier.
- De aller fleste var opptatt av stedsnavnregistrering, og flere hadde allerede foretatt registreringer på egen hånd.

Vi har nå gjennomført 3 møter i løpet av sommeren, og de er blitt avholdt 3 forskjellige steder i kommunen for å imøtekomme ønsket om å bli kjent i andre dele av kommunen. Vi har tatt for oss aktuelle temaer, som dekker emnene; typiske kulturminner i Tana, registreringsarbeid samt stedsnavnregistrering. Hvert møte har bestått av en foredragsdel, en befarings- eller utfluktsdel samt en sosial del. Dette ble gjort i håpet om å kombinere kunnskap, interesse og nettverksbygging i ét og samme arrangement.

Programmet så slik ut:

Invitasjon til samarbeidsforum for Kulturminner.

Deanu gieldda - Tana kommune innbyder bygdelagene til 4 kveldsarrangementer i løpet av sommeren. På bakgrunn av de ting som kom frem på det første møte i februar er følgende blitt planlagt:

Tid: Torsdag d. 26 juni kl 18:30.

Sted: Tana museum, Polmak.

Tema: Kulturminner generelt.

Det vil bli lagt vekt på forståelse av kulturminner og kulturlandskap.

Hartvig Birkely vil oss en oversikt over dette emne.

Vi vil fokusere på hvilke kulturminner som finns i Tanadalen.

Hva er et typisk kulturminne.

Hvordan finner vi det i terrenget osv.

Etter Birkelys opplegg skal vi se på et par kulturminner i terrenget nær museet.

Vi avslutter kvelden med en matbit.

Tid: Mandag d. 14 juli kl. 18:30.

Sted: Landbruksskolen. Langnes.

Tema: Registrering av kulturminner.

Hvordan registrer man kulturminner og –stier.

Hva må til for at registreringen kan brukes av andre og får vitenskapelig verdi.

Kommunen informerer om det eksisterende kartmateriale, samt GPS.

Sametinget har et registreringsskjema, som skal brukes ved registrering av kulturminner.

Andreas Iversen fra Karlebotn forteller om sine erfaringer fra registrering av stier.

Vi tar en tur til Gavesluft og ser på kulturminner.

Kvelden avsluttes med en matbitt

Tid: Torsdag d. 31 juli kl. 18.30

Sted: Internatet, Vestertana

Tema: Stedsnavnforskning.

Yngve Johansen forteller om sitt arbeid med stedsnavnforskning.

Hvor mange opplysninger samler man inn og hvordan registreres stednavne.

Hvor blir det av de resultater som kommer frem ved frivillig stedsnavnforskning.

Terje Pedersen vil heretter ta oss med ut og fortelle litt om stednavnene i nærområdet.

Også denne kvelden avsluttet med litt mat.

I høst blir det et avsluttende møte hvor vi evaluerer de 3 foregående arrangementer. Dette skal være en hjelp til å justere ønsker og behov, så vi kan søke om fortsettelse av prosjektet neste år. Dato og flere opplysninger om dette møte følger senere.

Praktiske opplysninger: Man må melde seg på et møte senest dagen før.

Husk at vi skal ut en liten tur hver gang, og at det vil bli gitt kjøregodtgjørelse til de som deltaker.

Erfaringer fra de første 3 møter har vist at sommeren er en travel tid, både for foredrags- holdere og deltakere. Fremmøtet var lavere enn jeg hadde håpet. 6 av 14 bygdelag møte opp i løpet av sommeren, og ofte kom det kun en representant fra hvert bygdelag. Men det tar tid å etablere nettverk og nye rutiner på disse områder, og det positive er at de bygdelag som deltok på møtene har vært fornøyde med opplegget. Møtene har inspirert bygdelagene og 2 lag har nå begynt et samarbeid om rydding og tilrettelegging av en gammel skolesti, som tidligere forbandt de 2 bygdene. Og det vil forhåpentlig bli flere av den slags tiltak over tid.

Det er her vi står i dag og veien videre skal bla. planlegges på et 4. møte i høst. Vi skal avgjøre om vi skal velge ut et enkelt tema, som vi konsentrerer oss om videre i prosjektet. Vi skal diskutere formen på samarbeidet, og her bla. muligheten for at bygdelagene i høyere grad selv skal arrangere møter. Vi bør overveie hvorvidt vi ønsker å samle eller spre prosjekt- aktiviteter over hele året osv. Det er en del elementer vi må se på før vi er klar til neste års prosjektperiode, men sikkert er det at bygdelagene vil få stor innflytelse på utformningen av prosjektet. Det er viktig å satse på frivillighet og interesse blant de som utgjør prosjektet, ellers har prosjektet lite sjanse for å bli en suksess.

Presentasjon av prosjekt og status i Hammerfest kommune

Gerd Hagen, kultursjef i Hammerfest kommune

Hammerfest kommune v/Gjenreisningsmuseet som pilotkommune for å se på forslag til samarbeidsmodell for skjøtsel og tilrettelegging av kultur-minner i kommunene. Med utgangspunkt i Ytre Forsøl

Bakgrunn

Hammerfest kommune v/Gjenreisningsmuseet har vært pilotkommune for å se på forslag til samarbeidsmodell for skjøtsel og tilrettelegging av kulturminner i kommunene. Med utgangspunkt i Ytre Forsøl.

Museumsbestyrer og konservator Gerd Johanne Valen har vært prosjektansvarlig og skrevet en rapport. Hun har premisjon og befinner seg nå på Svalbard. Jeg har som kulturvern ansvarlig i kommunen deltatt i diskusjoner omkring ulike modeller. Jeg skal i Gerd J. sted få referere hovedpunktene, relevante spørsmål og konklusjonen i prosjektet.

I forbindelse med planene om desentralisering av kulturminneforvaltningen som innebærer at en del oppgaver innenfor kulturminnevernområdet vil overføres til kommunene, ble vi bedt vi bedt om å foreslå hvordan den regionale forvaltninga (fylket og sametinget) og kommunen kan samarbeide når det gjelder skjøtsel og tilrettelegging av kulturminner.

Hammerfest kommune har erfaringer fra et lignende prosjekt i Kirkegårdsbukt, som var et av Fotefar mot nord prosjektene, og som ble tilrettelagt for publikum og åpnet i 1996. Den gang ble prosjektet initiert av fylkeskommunen. Kommunen hadde en kontaktperson (under-tegnede) som samarbeidet tett med den regionale forvaltningen. Kommunen budsjetterte med en egenandel til prosjektet. Det praktiske arbeidet ble utført av kommunens arbeidstrenings-gruppe. Drift og tilsyn av området er i dag kommunens ansvar.

Det området vi i dag forsøker å samarbeide om er Ytre Forsøl hvor det er flere tufter fra yngre steinalder, tidlig metalltid, flere hellegroper, en gammetuft, en nausttuft og flere andre strukturer fra nyere tid.

Rapporten som det her refereres til gir et forslag til samarbeidsmodell mellom grunneiere, den regionale forvaltningen, kommunen og museet om tilrettelegging og skilting av Ytre Forsøl.

Sentrale spørsmål som stilles er:

- Hvordan stiller den regionale forvaltningen, dvs fylkeskommunen og sametinget seg til prosjekter initiert av kommunen?
- Hvilken framgangsmåte ønsker de forskjellige forvaltningsnivå
- og kan museene i Finnmark overta noe av ansvaret?

Studieobjekt – Ytre Forsøl

Ytre Forsøl ligger innerst i ei lita bukt, N for fiskeværet Forsøl og NØ for Kirkegårdsbukt. Forsøl ligger ca. 10 minutters kjøring NØ fra Hammerfest sentrum.

Kirkegårdsbukt ligger Ø for bebyggelsen i Forsøl. Etter åpning i 1996 endret befolkningen bruken av område:.. fra å bruke det til ulike typer fritidsaktiviteter ...til å bruke det mer i

respekt for at dette nå er et kulturminneområdet. Et populært sted å besøke både for lokalbefolkning og tilreisende.

Folk sitt behov for å dyrke sine fritidsaktiviteter som ballspill, ridning, telting, bærplukking, bading og lignende foregår nå i Ytre Forsøl. Hit kommer man etter en 20 min. gange fra Forsøl skole.

Som følge av Snøhvitutbyggingen med båndlegging av viktige og nære friluftsområder og grøntarealer har Ytre Forsøl blitt utsatt for et økende press/økt aktivitet.. som vi ser vil føre til slitasje og være en trussel mot kulturminnene i området.

Derfor ønsker vi tilrettelegging av området. Museet anbefaler en begrenset tilrettelegging ved at det ikke anrettes parkeringsplasser, tilgjengelighet for rullestolbrukere eller oppmerkede stier.

Området skal kun skiltes, bål og teltplasser anvises og en skal oppfordre brukerne til å fjerne søppel. I tillegg skal museet påse at området blir ryddet for søppel en- to ganger i løpet av sommersesongen. Bålplasser skal bygges, og det blir ikke anledning til å lage nye. Vi ønsker to informasjonsskilt i området. Et pilskilt for anvisning til stedet ved parkeringsplassen ved Forsøl skole, et info. skilt i selve området og en postkasse med brosjyreinformasjon.

Når det gjelder Ytre Forsøl foreslår vi slik arbeidsdeling:

- Den regionale forvaltningen foretar en sårbarhetsanalyse
- Ytre Forsøl blir oppmålt og registrert i henhold til nye retningslinjer.
- Hammerfest kommune avsetter området til vern gjennom kommunens rullering av arealplan.
- Gjenreisningsmuseet får ansvaret for det praktiske arbeidet med avklaring ovenfor grunneiere, tilrettelegging, drift og formidling av prosjektet.

Den regionale forvaltningens forhold til kommunal skjøtsel/tilrettelegging

Det er her et noe ulikt syn på samarbeidet med kommunene:

1. Fylkeskommunen ønsker å vurdere skjøtsel/tilrettelegging og vern av kulturminner og kulturmiljø ved å lage en større plan for Finnmark. Planen må ha regional og kommunal forankring. Planen vil også inneholde hvilke områder som skal tilrettelegges for kunnskap/formidling/kultur og næring, og hvilke områder som skal skiltes med hensyn til vern og ivaretagelse slik Gjenreisningsmuseets forslag er for Ytreforsøl. Fylkeskommunen mener den regionale forvaltningen må beslutte hvilke områder som skal tilrettelegges.
2. Sametinget mener at områder som skal tilrettelegges må skje i samråd med kommunene og at deres avdeling fungerer som veileder.

Fylkeskommunen ønsker å bygge opp et robust kompetansesenter i fylket. Dette mener de kan samkjøres med den konsolideringsprosessen som de samiske museene og de kommunale museene i Finnmark er i gang med. Til sammen er det planlagt 5 museums- enheter i fylket (nordøst- og nordvestsamisk museumssiida, Gjenreisning/kystmuseene, grenselandsmuseene og Alta Museum. I tillegg kommer en museumstjeneste underlagt fylkeskommunen). Innenfor alle enhetene finnes det i dag arkeologisk kompetanse.

Finnmark har derfor muligheten til å bygge opp et arkeologisk team som arbeider med skjøtsel, vern tilrettelegging og formidling av kulturminnene.

- Fylkeskommunen anbefaler derfor at Ytre Forsøl blir vurdert i en helhetsplan og ikke som et enkeltstående prosjekt.

- Sametinget mener dette er en god idé, men som ligger noe fram i tid. For å få fortgang i arbeidet med Ytre Forsøl anbefaler Sametinget at Hammerfest kommune lager en reguleringsplan med bestemmelser regulert til spesialområde for kulturmiljø og søker om eksterne midler til å gjennomføre prosjektet.
- Hammerfest kommune mener Ytre Forsøl er så vidt presset hva angår bruk at det haster med tilrettelegging. Bla avverget vi feltskytingen under NN mesterskap i skyting i sommer.

Den regionale forvaltningen vil, dersom det kommer en detaljert søknad fra Hammerfest kommune vurdere tilrettelegging/skjøtsel og viser til Kulturminneloven § 8 og § 11a. Fylkeskommunen mener imidlertid at da må den regionale forvaltningen først gjøre en sårbarhetsanalyse av Ytre Forsøl som tiltakshaver finansierer.

For Hammerfest vil det være formåls- tjenlig å få en slik sårbarhetsanalyse snarest og få oppmålt og avmerket de enkeltstående strukturene på et kart. Videre bør man henstille til publikum om å være varsom når de ferdes i området. Problemet er finansiering. Så må vi sjekke om det er politisk vilje til å gjøre dette og den viljen er nok tilstede.

Spørsmålet fra kommunens forvaltning er hvilket planverktøy som vil gi området best vern uten å samtidig påføre området så mange restriksjoner at det ikke kan benyttes til rekreasjon og fritid.

- Vil det være enklest å båndlegge området?
- Hvem utarbeider reglene for et båndlagt område?
- Vil beste vernet være å regulere Ytre Forsøl for vern og fritid gjennom å merke alle kulturminnene?
- Dersom området skal reguleres er det enklere at kravet kommer fra den regionale forvaltningen?
- Eller skal området fredes i h.h.t. til Kulturminneloven?

Disse spørsmålene ble reist muntlig til den samiske forvaltningen:

De anser det best at Hammerfest kommune lager en reguleringsplan som er regulert til spesialområde for kulturmiljø. Men kommunen kan også komme med et forslag om vern i kommende rullering av arealplan.

Det er verdt å nevne at det er mye omorganisering i kommunene: I Hammerfest er kultur- og naturvern organisert i samme sektor.

Erfaringene så langt tilsier derfor at kommunene godt kan ta mer av ansvaret i forbindelse med tilrettelegging og skjøtsel av kulturminner, forutsatt at museene ved sin arkeolog-kompetanse blir trukket tettere med i planarbeid og får ansvar for skjøtsel, tilrettelegging og formidling.

Det er ikke hensiktsmessig å bygge opp kompetanse i kommunene fra bunnen av, når det allerede finnes stabil, arkeologisk kompetanse på de fleste museene i fylket. Dette betyr selvsagt at museumsenhetene må få tilført ressurser slik at ikke de museale oppgavene bli skadelidende. Dette betyr også at museene må ha tilgang til det nasjonale kulturminne-registeret.

Et arkeologisk team som er underlagt museumstjenesten kan iverksette og kvalitets- sikre en vedtatt virksomhetsplan for Finnmark som omfatter skjøtsel, tilrettelegging og formidling av kunnskap om kulturminner.

Kommunen vil kunne be et arkeologisk team – enten i hjemkommunen eller i nabokommunen – om tjenester når reguleringsplaner og kommunens arealplaner skal utarbeides. Dette betyr at museumsenhetene blir tilført ressurser slik at de kan ivareta slike oppgaver, ellers vil museale oppgaver bli skadelidende.

NB. *(ikke omhandlet i rapporten, men et meget viktig punkt)* Oppfølging av undersøkelsesplikten ved utbygging av områder mener vi kan utføres av arkeologene ved museene eller arkeologisk team. Alternativt, til ny organisering er på plass, så kan fylkeskommunen kjøpe denne tjenesten hos museene. Erfaringsmessig opplever vi at fylkeskommunen ikke har nok ressurser til å følge opp undersøkelsesplikten rundt i kommunene. Samtidig kan prioriteringen være forskjellig i fylkeskommunen og kommunene. Dette innebærer unødvendig venting og forsinkelser på lokale utbyggingsprosjekter.

Museene formidler kulturhistoria i fylket og har allerede god kontakt med utdanningsinstitusjonene i fylket, samt en bred kontaktflate med lokalbefolkningen og tilreisende. Det er derfor naturlig at det er museumsenhetene, som også står for formidlingen av tilrettelagte kulturminner og - miljøer.

Fylket har et stort potensiale i å bygge et arkeologisk team underlagt museumstjenesten og som består av arkeologer ansatt i disse museumsenhetene. Et arkeologisk team kan derfor iverksette og kvalitets- sikre en vedtatt virksomhetsplan for Finnmark som omhandler skjøtsel, tilrettelegging og formidling av kulturminner. Kommunenes forvaltning kan be et arkeologisk team, som er representert i kommunen eller nabokommunen om tjenester når reguleringsplaner og kommunens arealplaner skal utarbeides.

Dette prosjektet har avdekket at det eksisterer et differensiert syn i den regionale forvaltningen i forhold til kommunens innflytelse i tilrettelegging og skjøtsel av kulturminner. Samtidig har prosjektet knyttet samarbeidslinjer innad i Hammerfest kommune.

Kulturminner som grunnlag for lokal verdiskaping

Ronny Henriksen, rådgiver, Kulturminneavdelinga i Miljøverndepartementet

- Tanken om kulturminner og kulturmiljøer som grunnlag for lokal verdiskaping er ikke en ny tanke – på en måte har den kanskje alltid ligget der, spørsmålet er kanskje heller hva man legger i dette nye begrepsinnholdet.
- Utvalget som la frem NOU 2002:1 Fortid former framtid ble nedsatt for å vurdere videreutvikling av kulturminnepolitikken og utvalget fremhevet at det må legges til rette for at kulturminner og kulturmiljøer kan gi næringsvirksomhet og økt verdiskaping.
- I arbeidet med ny Stortingsmelding om kulturminnepolitikken, som vil komme nå i 2003, har dette blitt varslet som et særskilt satsningsområde.
- I mars i år kom utredningen *Kulturminner og kulturmiljøer som grunnlag for verdiskaping*¹. Rapporten er utarbeidet av Miljøalliansen på oppdrag av Miljøverndepartementet. Et av målene med denne bestillingen til Miljøalliansen var å få frem kunnskap om verdiskaping som en direkte oppfølging av temaet i NOU'en. Her lanseres bl.a. tanken om et eget verdiskapingsprogram.
- Tanken om et verdiskapingsprogram ble politisk lansert på Regjeringens Kontaktkonferanse med fylkeskommunene i Ålesund i mars 2003. En av de fire rundebordskonferansene på møtet dreide seg om kulturminnepolitikk og verdiskapingsprogrammet var et sentralt tema her. Det mest oppsiktsvekkende var imidlertid at det ikke var noen som grep poenget og gikk inn i diskusjonen om utformingen av et slikt program.
- Verdiskapingsutredningen foreslår to tilnæringsmåter (jf lysark)
  1. to – tre regionale utviklingsprosjekter
  2. et sentralt verdiskapingsprogram
- Diskusjon av verdiskapingsbegrepet står også sentralt i Miljøalliansens utredning. (jf lysark) Miljøalliansen har valgt en tredelt tilnæringsmåte:
  1. verdiskaping gjennom produsering av økonomiske merverdier
  2. verdiskaping gjennom bærekraftig forvaltning
  3. verdiskaping gjennom aktivisering og fokus på opplevelsesverdi etc
- I denne sammenhengen kan jeg også nevne at departementet gikk inn og støttet utgivelsen av et temanummer om verdiskaping i 2002; *Vern og verdiskaping: Ja, visst går det an!* (Fortidsvern 4/2002) Tanken er at det er av sentral betydning at man i verdiskapingsarbeidet får opp gode eksempler på hvordan dette har foregått lokalt – de kulturminnene det gjelder befinner seg tross alt lokalt, noe som jeg vet at flere her er spesielt opptatt av.
- Dette er også bakgrunnen for at vi i departementet i år i forbindelsen med forarbeidet med etablering av et verdiskapingsprogram har arbeidet med å få opp gode eksempler og historier som egner seg for videreformidling, har valgt å gå inn i etablerte prosjekter, både Riksantikvarens sine pilotprosjekter og andre aktuelle og igangsatte prosjekter hvor ulike aktører er inne.

---

¹ <http://www.nina.no/archive/nina/Publikasjoner/oppdragsmelding/2003/783.pdf>

- I og med at dette ikke er ferdigstilt og det ennå ikke er erfaringsuthenting å legge vekt på her, har jeg valgt å fokusere på noen eksempler fra verdiskapingsutredningen:

natur/kultur; nasjonalparkene har blitt trukket frem av statsråden som et satsingsområde.

Dette er bl.a. tema på Fjellkonferansen på Røros i oktober

landskap og kulturminner, Lyngheisentret ved Bergen er et eksempel på et senter som formidler historien ommenneskers bruk av landskapet

gårdsturisme, dette har blitt en ny trend der særlig de historiske omgivelsene er sentralt for mennesker som oppsøker og ønsker dette alternativet

kystkultur; fyret vi er i nå er et levende eksempel på nettopp dette

transformering av bygningsmiljøer som mister sin opprinnelige funksjon: man kan mene hva man vil om Aker Brygge, men det er jo nettopp et eksempel på hvordan et kulturmiljø kan lever videre i ny innpakning: Dessuten finnes de mange andre og kanskje bedre eksempler, som Nedre Elvehavn i Trondheim (Trondheims Mekaniske)

næringsutvikling basert på nasjonal historie: f.eks Trondenes, Stiklestad, Borre

merkevarerbygging på grunnlag av kulturhistorie: her finnes det et vell av eksempler gjennom bruk av symboler, steder, historier etc (f.eks fisk/rent hav)

Hvordan registrere – og ta vare på kulturminnene?

Bjarne Mjelde, plan- og næringskonsulent i Berlevåg kommune

Nå kan jo begrepet ”registrering” defineres på flere måter. Det jeg antar at Riksantikvaren mente med overskriften var: Hvordan overfører vi kulturminnene fra terreng til kart?

Først litt om vår kartkompetanse. Den er beskjeden, for å si det mildt. Vi er en liten kommune med saksbehandlere som må dekke store arbeidsfelt. Det er ikke mulighet til spesialisering. Derfor har vi ikke, og kommer vi ikke til å få, kompetanse til produksjon av kart i de ønskede standarder.

Den forrige arealplanen, fra 1994-95, er kun i papirformat. Kommunedelplanen og reguleringsplanen fra 1997 og 1998 ble laget og lagret i AutoCad. Kystsoneplanen fra 2002 er den første som faktisk er lagret i SOSI-format, og det er dette formatet vi ønsker å bruke i framtiden. Men vi er avhengige av å kjøpe tjenester for selve kartproduksjonen. Det er i utgangspunktet ikke noe problem. Da jeg jobbet med kystsoneplanen tegnet jeg ganske enkelt inn det jeg ville ha, og sendte et ”kladdekart” til Asplan Viak i Tromsø som digitaliserte det hele og produserte selve kartene. Det er dyrt, men alternativet er å skaffe, beholde og vedlikeholde tilsvarende kompetanse i Berlevåg. Det er mye dyrere.

Det som videre skal sies her er i stor grad basert på Marianne Skandfers prosjektrapport.

Når det gjelder kulturminnene som ble registrert av Marianne og Ragna i sommer, så ble det benyttet en Garmin Etrex Legend. Denne har innlagt kartgrunnlag med Statens kartverks M-711 serie. I løpet av feltarbeidet har denne operert med en garantert nøyaktighet på minimum seks meter. I praksis har nøyaktigheten vært innenfor en meter. Siden hvert punkt også har et visst areal, vil vi konkludere med at nøyaktigheten er *tilstrekkelig* stor for slike registreringer, både som grunnlag for kommunens planarbeid og for de regionale kulturminnemyndighetenes vurderinger.

Men vi skal være oppmerksom på at nøyaktigheten er avhengig av hvor mange satellitter mottakeren får inn. I dype dalsøkk, innunder fjellflåg og i tett skog kan nøyaktigheten være klart dårligere. Da kan det være aktuelt å bruke landbaserte korreksjonssignaler, dGPS.

I denne sammenhengen var det også nyttig at registreringene ble gjort i områder hvor det før er registrert kulturminner. Dermed fikk vi mulighet til å kartfeste/koordinatfeste allerede kjente kulturminner.

Her har jeg tatt ut noen av registreringene. Hvert waypoint har sine koordinater og registreringsobjekt.

Punkttype	Nr	Koordinater (UTM, WGS-84)	Registrering
Waypoint	20	35 W 561279 7854428	Teltring
Waypoint	21	35 W 561289 7854400	Gammetuft
Waypoint	22	35 W 561241 7854478	Gammetuft
Waypoint	23	35 W 561243 7854464	Gammetuft
Waypoint	24	35 W 561251 7854454	Gammetuft
Waypoint	25	35 W 561257 7844470	Hellegrup

Her ser vi at hvert waypoint er gitt et registreringsnummer hvor R angir lokalitet og K angir kulturminne innenfor R. Det er også lagt inn referanse til eventuelle tidligere registreringer.

GPS-pkt	Reg.nr	Kulturminnetype	Lokalitet/sted	Tidligere reg.
20	R3, K7	Teltring	Store Molvik	
21	R3, K8	Gammetuft	Store Molvik	
22	R4, K1	Gammetuft	Store Molvik	
23	R4, K2	Gammetuft	Store Molvik	IK 49895-F1
24	R4, K3	Gammetuft	Store Molvik	IK 49895-F2
25	R4, K4	Hellegrup	Store Molvik	

Dataene er lagret digitalt på kart, men foreløpig kun i det formatet som fulgte med Etrex'en. Hvis vi holder oss til Store Molvik, så kan vi se hvor tett registreringene er. Tilsvarende ser vi Kongsfjorddalen, hvor det er klart færre registreringer.

Hva ønsker vi å gjøre videre?

Vi ønsker å utnytte de registreringene vi har gjort (og det dreier seg også om hytter, løyper osv) i vårt planverk. Samtidig har registreringene verdi også for andre – for Statskog, NIKU og AREALIS-prosjektet. Vi ser for oss en arbeidsdeling eller ”byttehandel” der vi gjennom å produsere rådata gir en merverdi til andre aktører, og der vi kan få ”retur” fra disse i form av ferdig digitaliserte kart som kan brukes i plansammenheng eller til temakart.

Regional nytte i forhold til prosjektene

Arne Håkon Thomassen, rådgiver i Sametinget, miljø- og kulturvernavdelinga, Nordre Nordland

Kommunedelplan- og pilotprosjekter

Sametinget takker Riksantikvaren for invitasjonen.

La meg først få understreke at Sametinget ser behovet for å styrke kommunenes ansvar og rolle i kulturminneforvaltningen. Samtidig er det for Sametinget viktig at dette ikke skjer uten at urfolksperspektivet er med og ivaretas på en god og relevant måte.

Sametinget vil framheve at prosessen med å overføre ansvar- og myndighet til kommunene vil legge helt avgjørende føringer på den framtidige relasjonen mellom Sametinget, sentrale myndigheter, fylkeskommuner og kommuner. I praksis vil det ikke være mulig å bare gi kommunene ansvar for ikke-samiske kulturminner, men ikke for samiske kulturminner. Kulturminnevern dreier seg i stor grad om areal- og kulturmiljøforvaltning, der samiske kulturminner sammen med andre typer kulturminner inngår i større helheter. Det er også en kontinuerlig faglig debatt og utvikling omkring hva en må forstå som samiske kulturminner. En kan derfor ikke ha, og det er heller ikke ønskelig med, en statisk og ferdig definert oppfatning av hva en forstår som samiske kulturminner. Hvilken myndighet og ansvar de ulike politiske og forvaltningsmessige nivå har må også ses i forhold til grunnlovens § 110a og de internasjonale forpliktelser Norge har overfor samene som urfolk.

La meg så gå over til hvilken regional nytte og utfordringer som Sametinget ser i forhold til prosjektene, dette med Berlevåg kommune som eksempel. De endelige resultatene av kommunedelplan- og pilotprosjektene gjenstår jo. Vi kan imidlertid kanskje lese noen resultater allerede nå:

I 6 utvalgte områder hvor Berlevåg kommune har hyttebyggingsbehov er det registrert ca. 290 nye kulturminner, men det etter mange registreringsrunder tidligere fra UiT (hovedfagsprosjekt til Mia + ØK. reg av Kjersti/Brian og Samuel G/Martin Urheim + forvaltningssaker).

- Sametinget har merket oss stor interesse i kommunen og økende forståelse for hva kulturminner er, hva vanskelighetene/utfordringen er i forvaltningen av dem.
- Sametinget har fått økt forståelse for de vanskelighetene små kommuner, ofte med vanskelig økonomi har i sitt planarbeid, særlig i arbeidet for å ta hensyn til kulturminner som ofte er arbeidskrevende (men artig...)
- Sametinget har hele tiden hatt en åpen og god linje til kommunen og avklart ting underveis der det har vært behov.
- Sametinget har registrert at kommunen har deltatt med miljø- og planmedarbeider på noen befaringer, som vi har opplevd som svært positivt for framtidig økt kommunalt ansvar for kulturminner.
- Sametinget har merket oss at en av bygdas sønner som tok grunnfag arkeologi i vår har deltatt på en ukes registrering, noe som også er viktig for å forankre arbeidet i kommunen.

- Sametinget har merket oss at Havnemuseet har vært med i forarbeid og kommet med viktige bidrag i registreringene.
- Sametinget har merket oss at det har vært åpent seminar om forskningsprosjektet ved UIT (mangeromsprosjektet) med ca. 60 personer til stede, noe som vitner om stor lokal interesse for kultuminner og kulturhistorie.
- Sametinget har merket oss at kommunen ikke har et problematiserende forhold til dens sterke og samiske historie.

Våre erfaringer så langt i samarbeidet med Berlevåg er entydig positivt ! Slik Berlevåg kommune og det påfølgende kommunale engasjement har startet opp med dette, slikt gir mening og motivasjon for oss som offentlige kulturminneforvaltere.

Utfordringene ser vi vil være å formidle resultater fra registreringene (ulike former kan sikkert benyttes), hvordan benytte den svært rike kulturhistorien på en positiv måte for utviklingen av Berlevåg samfunnet, hvordan få innarbeidet kulturminneperspektivet godt i kommuneplanens arealdel, og hvordan lette senere saksgang med kulturminneforvaltningen i byggesaker.

Erfaringene med samarbeidet med Finnmark fylkeskommune (FFK) er mer blandet. FFK har bidratt med registrering av vernede og verneverdige bygninger. Det har vært et viktig bidrag. FFK har imidlertid uttrykt motvilje til prosjektet. Dette opplever Sametinget som sektormyndighet for kulturminner som problematisk. Når kommunene vil noe positivt må vi alle prøve å bidra, veilede og følge opp på en positiv og god måte, selv om en selv skulle oppleve at alt ikke er helt perfekt. Det minst perfekte av alt er tross alt at ingenting skjer.

Sametinget ser frem til å kunne evaluere de øvrige kommuneprojektene når de endelige resultater foreligger.

Hvordan jobber kommunene med kulturminner?

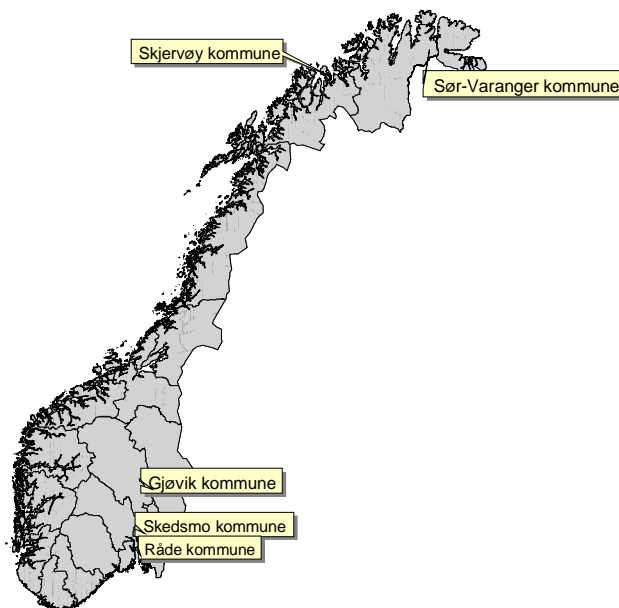
Elin Rose Myrvoll, NIKU, Tromsø

Kulturminnevern i kommunene

Kompetansekartlegging i kommunene Sør-Varanger, Skjervøy, Gjøvik, Skedsmo og Råde

I 2001/2002 Ble det gjennomført en kompetansekartlegging i fem kommuner i Norge. Undersøkelsen ble utført av Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) og Norsk institutt for by- og regionsforskning (NIBR) på oppdrag fra Miljøverndepartementet og Riksantikvaren. Bakgrunnen for denne undersøkelsen var myndighetenes ønske om å gi kommunesektoren økt ansvar og myndighet innen fagområdet kulturminneforvaltning. I den forbindelse var det ønskelig å kartlegge både den eksisterende kompetansen og kompetansebehovet innen dette fagfeltet i kommunene. Resultatene fra undersøkelsen skulle være et grunnlagsmateriale for myndighetenes videre utvikling av kompetansetiltak og støttefunksjoner retta mot kommunesektoren.

Utvalget av kommuner blei gjort ut fra ønsket om at kommuner både i nordlige og sørlige deler av landet skulle være representert, samt by- og landkommuner, jf figur 1.

Undersøkelsen besto av gruppeintervjuer i de valgte kommuner. Personer fra ulike etater i kommuneadministrasjonene, primært plan, næring og kultur ble valgt ut som informanter. I tillegg deltok representanter for lokale/regionale museer og representanter for frivillige organisasjoner (historielag eller liknende). Intervjuene ble gjennomført som fokusgruppeintervjuer, det vil si at flere personer intervjues samtidig. Dette er både en effektiv og konstruktiv metode. En får for eksempel samlet inn mye data på kort tid.

Et mer sentralt poeng er imidlertid at intervjuet får preg av en samtale, relatert til et avgrenset tema (derav betegnelsen fokusgruppeintervju). Intervjuene tok utgangspunkt i en intervjuguide der spørsmålene var ordnet under følgende hovedtema:

- kulturminnevern i kommunene
- kulturminnevern i planprosessene
- offentlige myndigheter
- forutsetninger for å mestre økt ansvar for kulturminnevern innen kommunal sektor

I det følgende gis et sammendrag av hva som kom fram under hovedtemaene i intervjuguiden.

Kulturminnevern i kommunene

Et gjennomgangstema var at kommunene hadde for få folk og mangel på kompetanse til å håndtere kulturminnespørsmål på en fullgod måte. De som hadde kompetanse innen fagområdet hadde også andre oppgaver å skjøtte. Dermed blei det liten anledning til å gå i dybden og til å foreta grundig nok saksbehandling. Det blei for liten tid til å utarbeide kulturminneplaner (der man ikke hadde slike), og til å følge opp saker der kulturminner var involvert.

Variasjoner fantes imidlertid mellom kommunene. I de tre kommunene på Østlandet samt i Sør-Varanger i nord hadde man arkitekter eller andre med relevant utdannelse i forhold til kulturminnefeltet. Informantene holdt fram at det å ha gode støttefunksjoner å lene seg til på lokalt og regionalt nivå, god kjennskap til kommunen og erfaring med fagområdet kunne kompensere for mangelfull formell kompetanse. Flere av kommunene hadde ansatte som kjente kommunen, lovverket på feltet og administrative rutiner godt.

Gode oversikter over kulturminne i form av kulturminneplaner, registre og annet blei nevnt som en betingelse for å kunne ivareta kulturminnene på en tilfredsstillende måte. Alle Østlandskommunene hadde egne kulturminneplaner. I Råde hadde for eksempel det lokale historielaget utarbeidet et historisk atlas over kulturminnene. I Gjøvik og Skedsmo var kulturminneregistrene utarbeidet i regi av kommunene. Ut fra informantenes framstilling, syntes oversikten over, og planer som omfattet kulturminner, å være mest mangelfull i de nordnorske kommunene. Verken Sør-Varanger eller Skjervøy hadde kulturminneplaner.

I samtlige av kommunene hadde man lokale historielag, fortidsminneforeninger eller andre organisasjoner som var opptatt av kulturminnespørsmål. Disse blei fremstilt som en viktig ressurs å øse av og som ”advokater” for kulturminnene. Videre representerte museene et viktig faglig støtteapparat for kommunene, men samarbeidet og kontakten mellom kommunene og museene varierte både når det gjaldt form og innhold. I Gjøvik var det spesiell tett kontakt mellom kommunen og det lokale museet, mens det i Sør-Varanger var liten kontakt mellom disse.

Gjennom intervjuene ønsket vi også å få fram gode eksempler på fruktbart samarbeid og kommunikasjon internt i kommunene når det gjaldt kulturminneforvaltning. Det som de fleste kommunene nevnte som ei forutsetting for en god ivaretagelse av kulturminnevernet var god kontakt, dialog og samarbeid mellom kommuneadministrasjonens ulike etater/sektorer/virksomhetsområder. Også samarbeid utad med museer og lokale lag og organisasjoner blei sett som svært viktig. I de fleste kommunene kjente de ansatte i administrasjonen hverandre, og en visste hvem en skulle ta kontakt med når det trengtes. I tillegg hadde noen av kommunene regelmessige møter hvor saker av prinsipiell og felles interesse blei diskutert.

En positiv effekt av disse gruppeintervjuene var at spørsmålet om hvem som samarbeida førte til at deltakerne underveis i intervjuene begynte å diskutere hvordan de kunne bedre samarbeidsrutinene sine.

Trusler mot kulturminnene

Begrenset økonomi, kompetanse og bemanning til å håndtere dette fagområdet var tre stikkord som gikk igjen i kommunenes beskrivelse av trusler mot kulturminnene. Lokale ildsjeler som skjøtta ulike oppgaver, som registreringer, formidling av kulturminner, kunnskapsutvikling og skjøtsel kunne bøte på noe av dette, men som det blei sagt, ildsjeler kunne falle fra, det var ikke gitt at nye generasjoner var like interessert i denne virksomheten som dagens eldre er.

Arealutvikling blei også sett som en potensiell trussel mot kulturminner og kulturmiljø. Sjøl der det var gode registre, kunne kommunene velge å sette hensynet til kulturminner og kulturmiljø til side dersom de fant det hensiktsmessig, og lovverket ikke satte en stopper for det. I mange utbyggingssaker haster det med å få gjennomført tiltakene, og hastverk kan i seg selv representere en trussel mot kulturminnene ved at en ikke tar seg tid nok til gjøre nødvendige undersøkelser og avveie de ulike interessene som er involvert.

I Skedsmo, som ligger i pendlingsavstand til Oslo, var boligbygging og næringsutvikling en (potensiell) trussel mot kulturminnene. Det samme gjaldt Råde. I Skjervøy og Sør-Varanger derimot blei hyttebygging sett som en større trussel enn annen utbygging.

De nordnorske kommunene hevdet dessuten at folks negative holdninger kunne representere en trussel mot kulturminnene. Her var det, ifølge våre informanter, liten forståelse i befolkningen og blant politikere for vern - særlig av nyere tids kulturminner. Kulturminner ble ofte sett som et hinder for vegbygging og andre såkalte samfunnstjenelige tiltak. Ei forutsetning for bevaring av kulturminner var at folk hadde en positiv oppfatning av dem.

Fortetting i bystrøk ble også nevnt som en trussel mot kulturmiljøinteresser (i Gjøvik og Skedsmo). Statlige anbefalinger om samordnet areal- og transportutvikling foreslår i stor grad fortetting som utbyggingstrategi. I sentrumsområder i Skedsmo (Lillestrøm) og i Gjøvik finnes kulturmiljøer med villabebyggelse og tilhørende hager, samtidig som det er et stort press på å bygge i disse områdene. Her kan ulike hensyn (fortetting versus hensynet til kulturmiljø) komme på kollisjonskurs.

Manglende økonomiske støtteordninger til å vedlikehold og istandsetting av verneverdige bygninger ble også nevnt som en trussel mot kulturminnene.

Kulturminnevernet i planprosessene

Kommunene hadde varierende oppfatninger om hvilke planer som var best egnet som planverktøy, men alle påpekte viktigheten av å ha relevante og oppdaterte planer. I sør var kulturminnene godt kartlagt og kommunene hadde gode grunnlagsdokumenter for temaet kulturminner. To av kommunene i sør hadde bekosta egne temaplaner for automatisk fredete kulturminner. I nord, og særlig i Finnmark, var det behov for et bedre grunnlagsmateriale, særlig når det gjaldt kartfesting av automatisk fredete kulturminner. Her var planbehovet til Sør-Varanger særlig stort. Dekningsprosenten for økonomisk kartverk i denne kommunen er barer 31%. For Finnmark fylke er den for øvrig enda mindre - bare 16,5%.

Alle kommunene omtalte det interne samarbeidet i kommunen som tilfredsstillende hva gjelder plansaker. Noen kommuner hadde egne planforum. I Finnmark finnes dessuten et regionalt planforum. Regionale planfora var ønsket også av de andre kommunene i undersøkelsen.

Offentlige myndigheter

Alle kommunene hadde veletablerte rutiner for oversendelse av saker til de regionale kulturminnemyndighetene. Sistnevnte blei dessuten involvert tidlig i planprosessene.

Med unntak av Sør – Varanger hadde alle kommunene forståelse for hvordan de regionale kulturminnemyndighetene arbeidet og saksbehandlingen blei oppfattet som ryddig og forutsigbar. Kommunene viste til at de regionale kulturminnemyndigheter i enkelte konfliktsaker var et viktig talerør for verneinteresser i kommunen i forhold til sterke utbyggingsinteresser. I Sør – Varanger ble de regionale kulturminnemyndighetene oppfattet som lite fleksible og lydhøre. Sametinget ble imidlertid oppfattet som mer fleksibelt enn fylkeskommunen og mer opptatt av lokalt engasjement i forhold til kulturminner.

I sør blei det nevnt at *Rikspolitiske retningslinjer* kunne gå på tvers av verneinteresser. Eksempelvis kunne fortetting i sentrumsstrøk bidra til forringelse av verneverdige bygningsmiljøer.

Kommunenenes hadde følgende forslag til hvordan de regionale myndighetene kunne forbedre sin saksbehandling/veilederrolle:

- Øke bemanningen slik at saksbehandlingstiden kortes ned.
- Være nøye med å informere kommunene om befaringer slik at kommunene får mulighet til å delta.
- Arrangere interkommunale samlinger.

Kompetanse og forutsetninger for å mestre økt ansvar for kulturminnevern innen kommunal sektor

Kommunene så flere positive sider ved å skulle få større ansvar for kulturminnespørsmål, bl.a. at økt ansvar ville innebære økt "eierskap" for dette saksområdet. Økt interkommunalt samarbeid blei også sett som en mulig positiv effekt av dette.

Det syntes imidlertid å herske en stor usikkerhet i kommunene med hensyn til hva en desentralisering ville innebære, når dette eventuelt skulle iverksettes og hvordan kommunene skulle forberede seg. Det blei stilt spørsmål ved om departementet hadde vurdert den lokale kompetansen i kommunene godt nok, og om ei slik ordning egnet seg i alle kommuner, for eksempel i små kommuner, hvor man knapt hadde noen til å ivareta dette fagområdet. Det ble også spurt om man i departementet forutsetter at økt frivillig innsats skal kompensere for en minkende offentlig innsats. En kunne ikke basere seg på frivillige organisasjoners innsats i kommunen; det var for usikkert, mente informantene.

Kommunene spurte også om dette var en type omlegging som de kjente fra før. Det vil si at kommunene fikk økt ansvar på bestemte områder uten at det ble fulgt opp med en tilsvarende tilførsel av penger og andre ressurser, eller at en fikk midler i en overgangsfase, som tok slutt etter få år. Det var derfor en klar forutsetning fra disse kommunene at de måtte få tildelt midler hvis de skulle overta et økt ansvar. Videre ønsket de et apparat som kunne rådspørres; i dag hadde de fylkeskommunen, men hvem skulle de ha i fremtiden?

Kommunene frykta at kulturminnefeltet ville svekkes ytterligere dersom kommunene skulle ha hovedansvaret, og at dette feltet kunne komme til å tape i konkurranse med skole, eldreomsorg og andre velferdsspørsmål.

Nye undersøkelser

Avslutningsvis vil jeg kort informere om en ny undersøkelse som er på trappene.

Som kjent, har Miljøverndepartementet og Riksantikvaren de siste årene satt i gang en rekke tiltak for å styrke kulturminnekompetansen i kommunesektoren. Ytterligere tiltak er også under planlegging. Denne satsingen som gjerne går under navnet kommunesatsingen, har skjedd som følge av stor etterspørsel etter kompetanse om kulturminner og

kulturminneforvaltning. Miljøverndepartementet har ønsket å måle effektene av denne kommunesatsingen, og har vært i kontakt med NIKU og NIBR om å gjennomføre en undersøkelse i et bredt utvalg av kommuner. Trolig vil et antall på 100 kommuner (11% av alle kommuner i landet) være tilstrekkelig for å få et representativt bilde av landet som helhet. Utvelgelsen vil skje ut fra et sett av kriterier som fanger opp variasjoner knyttet til geografisk spredning, tettbygd/spredtbygd, kyst/innland, etniske dimensjoner m.m. Kommuner som har deltatt i Riksantikvarens kurs- og etterutdanningsprogram inngår også i utvalget. Det samme gjør de 16 kommunene som har inngått i Riksantikvarens miljøovervåkingsprogram av kulturminner.

Det er ennå ikke avklart om denne undersøkelsen blir igangsatt, men den har som målsetting å:

- Kartlegge hvilke tiltak (i kommunesatsingen) som kommunene benytter seg av
- Undersøke hvilke resultater kommunesatsingen gir for arbeidet med kulturminner i kommunene
- Undersøke hvilke tiltak som synes å ha best effekt

Museenes rolle i kulturminnevern

Silja Arvola, museumsbestyrer Sør-Varanger museum

Jeg er her som leder for Sør-Varanger museum, en avdeling i Sør-Varanger kommune. Jeg har blitt bedt om å snakke om museenes rolle i kulturminnevernet. Før jeg går på tema, vil jeg likevel gi en kort presentasjon av Sør-Varanger kommune og av Sør-Varanger museum.

Sør-Varanger kommune

- Kommunen ble eget formannskapsdistrikt i 1858
- Kommunen er 3967,3 km² med Kirkenes som kommunesenter, 6. største kommunen i utstrekning i Norge
- Under 20 % av arealet er undersøkt for kulturminner. Dette betyr at for hvert nytt inngrep, hver ny etablering er det nødvendig med særskilte undersøkelser. Dette er et generelt problem for Finnmarkskommunene.
- Innbyggertallet er på ca 9 600, 10 % av befolkningen er fra det tidligere Sovjetunionen

- Det er ca 50 ulike nasjoner bosatt i Sør-Varanger kommune pr i dag
- Ca 3/4 av befolkningen bor i sentrumsnære områder og har/ønsker å ha hytte
- Det er stor snøscooteraktivitet i Sør-Varanger, løypenettet er på 430 km
- ”Aktivitetsturisme” er under utvikling, og det søkes hyttebygging, løypeetablering og helikopterdispensasjoner på stadig nye stede.
- Kommunens Plan- og utviklingsavdeling har 3 saksbehandlere som skal dekke et svært stort område og stor spredning på faglig innhold i henvendelser fra publikum.

Sør-Varanger museum

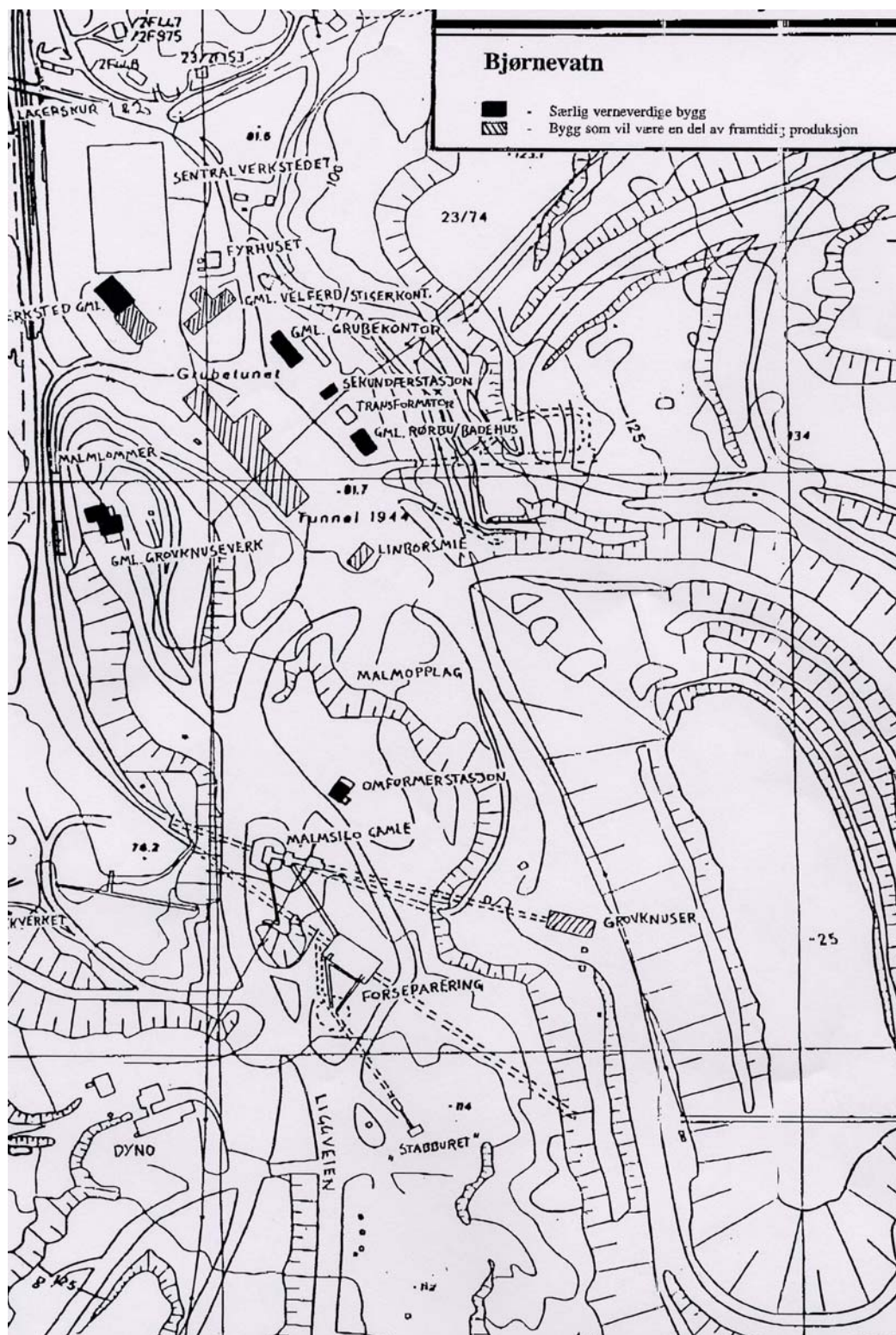
Ansvarsmuseum for Grensehistorie i Finnmark

- Det innebærer at museet skal dokumentere og formidle historia knyttet til fylkets grense mot Russland og Finland.
- Historia *før* grensene ble endelig fastlagt 1826 skal også dekkes. Den historia strekker seg flere tusen år tilbake i tid.
- Forpliktelsene knyttet til oppgaven som ansvarsmuseum er videre å bygge opp kompetanse innen grensehistoria, og å stille denne kompetansen til disposisjon for andre museer innen fylket. Dette vil kunne omfatte både rådgivning og å utføre konkrete arbeidsoppgaver.
- Det er et mål at Sør-Varanger museum skal ha klare formelle band til samarbeidspartnere i Russland og Finland. Og vi skal ha klare samarbeidsrutiner i forhold til museer som formidler samisk og finsk historie.

Lokalmuseum for Sør-Varanger

- Ved siden av ansvaret for fylkets grensehistorie har Sør-Varanger museum også ansvar for kommunens historie, og fungerer også som lokalmuseum med anlegg spredd rundt i kommunen.
- Sør-Varanger kommune har ei fortid preget av at flere kulturer har levd og utviklet seg sammen. I dag ser vi at også framtida vil stå i det flerkulturelle samfunnets tegn. Dette stiller krav til at Sør-Varanger museum som dialoginstitusjon setter søkelys på tema knyttet opp mot dette.
- Så har vi industrihistoria. Sydvaranger AS va i 90 år en av de aller største bedriftene i Finnmark, og en stor industribedrift også i nasjonal sammenheng. Ved omlegging og nedbemanning og seinere nedlegging av produksjonen til Sydvaranger AS er det naturlig at Sør-Varanger museum som lokalmuseum går inn og deltar i forhold til dokumentasjon og vern av industrihistoria.
- Sør-Varanger museum er per i dag en del av kommunens administrasjon. Som sådan er vi saksbehandler eller utreder i de saker som angår museets avdelinger og gjenstander direkte. I tillegg har vi som mål å ikke bare være, men også fungere som kommunens kompetanse i saker vedrørende enkeltkulturminner, miljøer av kulturhistorisk betydning og i plansaker.
- Sør-Varanger museum har 5 faste stillinger, med mulighet for 2 nye fra årsskiftet. I tillegg har vi 3 personer inne på prosjekter i år.
- Administrasjon og hovedsete i Kirkenes, på Grenselandmuseet fra 1997. Forholdet mellom museets oppgave som lokalmuseum for Sør-Varanger og som ansvarsmuseum for hele fylket kan til tider føre til en indre konflikt.

Jeg ønsker å gi en nærmere presentasjon av museets anlegg rundt om i kommunen. Dette blant annet for å anskueliggjøre spredningen på kulturminnene, og med det vår mulighet til å være en ressurs for kommune og andre forvaltningsorgan i saker som berører kulturminner.

Pasvikkdalen

Strand Skoleinternat

Strand skoleinternat er fra 1905. I 1967 ble internatet lagt ned og i 1983 ble skolevirksomheten flyttet til Svanvik. Strand internat ble da overtatt av Sør-Varanger

museum. Fram til Grenselandmuseet åpnet var dette museets hovedsete. Skoleinternatet og kirkegården er fredet av Riksantikvaren.

Bjørklund gård

Gården ble bebodd fra 1871, under den første innvandringsbølgen av det norske koloniseringsprogrammet. Sør-Varanger museum kjøpte anlegget i 1967.

Nordre Namdalen gård

Rydning av Namdalen ble påbegynt i 1850-årene. Hovedbygningen på Nordre Namdal er fra 1890-årene og hører innunder den andre fasen i den norske koloniseringen av Pasvik.

Mindre "anlegg" i Pasvik

Ved Strand har Sør-Varanger museum et **Bjørnehi**. Hiet er sannsynligvis fra mellomkrigstida. **Skoltegravminnet** på Pasvik gravlund er et gravminne, bygd til minne om de skoltesamiske gravene på Skolteholmen i Vaggetem. Disse ble åpnet og utgravd på 1950- og -60-tallet. Gravminnet er reist i et samarbeid mellom Tromsø museum og Sør-Varanger museum. **Fangeleiren** i Vaggetem ligger 3 km fra bilveg og er anlagt av tyskerne under 2.verdenskrig. Trolig er det russiske krigsfanger som i første rekke ligger her.

Grense Jakobselv

Prestestua/Grense Jakobselv skole

Prestestua i Grense Jakobselv ble bygd i 1867. Sør-Varanger museum eier anlegget i dag. Kapellet og Prestestua representerer en viktig del av koloniseringshistoria for Sør-Varanger. Grense Jakobselv skole ble bygd i 1924. Skolen i Grensen ble nedlagt i 1964.

Neiden

Labahågården

Labahågården i Øvre Neiden ble ryddet i 1871. Det er en finsk innvandrer gård. Våningshuset er oppført i 1890-årene. Sør-Varanger museum restaurerte huset i 1986 og kjøpte det i 1995.

St. Georgs kapell/Skoltestabburet

Kapellet er et russisk ortodoks kapell. Etter tradisjonen skal den være fra 1565. Kapellet er fredet av Riksantikvaren og det er en del av en større områdefredning.

Skoltestabburet kommer fra Nakholmen på Vaggetem. I 1959 anslo Povl Simonsen det til å være ca 100 år gammelt. Det ble overtatt av museet og flyttet til Skoltebyen i Neiden i 1965 i forbindelse med 400-års jubileum for St. Georgs kapell.

Bugøynes

Pleymkaia/Lassigården

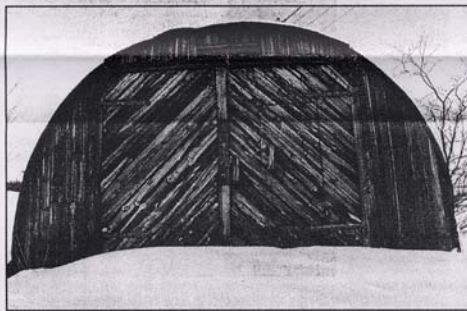
Pleymkaia er fra begynnelsen av 1900-tallet. Sør-Varanger museum kjøpte anlegget i 1990 og har rekonstruert deler av kaia. Pleymkaia var almenings- og ekspedisjonskai for Bugøynes.

Lassigården ble oppført rundt 1850, muligens i 1847, som handelshus for familien Esbensen fra Vadsø. Sør-Varanger museum kjøpte huset i 1993.

Historien om en reguleringsplan

FØR: Inga Persen (f.v.) foran «Gamlestua», slik den opprinnelig så ut, med laftet tømmer og torvtak. Mannen i midten er ukjent, men til høyre med hesten står Mathis Persen.

BOLIG: Nissenbrakkene ble brukt som bolig etter krigen. Men denne brakka sees ikke på som verneverdig, og skal bort når gang- og sykkelstien kommer.

TRAFIKK: Ruth Persen redd for å bli i

Tirsdag skal kommunestyret behandle en reguleringsplan for et område på Sandnes. Det kan høres noe tørt ut. Men i forhistorien

SVA
Birgit Silndes

Kommunale saksprotokoller er sjelden spennende lesning. Men av og til setter de deg på sporet av noe som kan være det. Lokalpolitikere har fått en haug med vedlegg til reguleringsplanen for «Langfjorden østre». I vedleggene er fortellingen om det som trolig er Sandnes eldste hus. Huset står på eiendommen til Knut Persen og moren Ruth Persen Vebjørnsen. For to år siden tok de initiativ til å få uregulert deler av eiendommen sin til boligformål. Noen naboeiendommer og tilstøtende kommunal grunn ble innlemmet i planen. Og endelig skulle det bli noe av den planlagte gang- og sykkelstien fra Sandneskrysset og ned til Langfjorden.

Kunne jukset

Saksforberedelsen tok mye lengre tid enn familien Persen hadde regnet med. Det er de delvis selv «skyld» i. I utgangspunktet hadde ikke Samisk kulturminneråd noen innsigelser til planen slik den forelå for et år siden. Så

gjorde Knut Persen dem oppmerksom på at de hadde et minst 120 år gammelt sjøsamisk bygg på eiendommen. Huset står i veien for den planlagte gang- og sykkelstien.

Knut Persen regner med at ærligheten kostet han omtrent et års tid. Hadde han revet det gamle huset, ville kanskje ingen ha merket det. Men Persen var fullt klar over kulturminnelovens strenge paragraf 4. Alle samiske kulturminner eldre enn 100 år er automatisk fredet.

Persen har all mulig respekt for den loven. Han vet om en mann i Bode-traktene som ble kraftig botelagt, fordi han ikke fulgte den. Dessuten har Persen et oppriktig ønske om å ta vare på huset, om enn ikke slik utfallet ble etter at vernemyndighetene hadde sagt sitt.

Sentrum

Årstallet 1879 er skåret inn i tømmeret i nordøstveggen i «Gamlestua», som familien Persen kaller den. Bygget kan være enda eldre. Persen mener 1879 er året da huset ble flyttet til Sandnes. «Gamlestua» skal ha stått

finner vi et verneverdig hus, fire staselige søstre og problemet med lastebiler som braser inn i husveggen.

både på Skogerøya og i Leirpollen før den tid.

Den gangen var familienavnet Menna. Knut Persen er etterkommer etter Menna-slekten. De kom fra Nesseby rundt 1825, og var en av de fire første sjøsamiske familier som slo seg ned i Sør-Varanger.

Sandnes ble utover 1800-tallet et av de tettest befolkede områdene i kommunen. Ifølge Friis etnografiske kart skal det i 1861 ha bodd 16 samiske familier i området. De levde både av rein, av fjortfiske og av husdyrhold. Ei reitelling viser at de hadde flere rein enn andre sjøsamere i Varanger.

Sandnessamene levde godt, etter dattas målestokk. To av dem fikk også plass i herredsstyret, som de første ikke-nordmenn etter at det ble opprettet i 1858. Det sier litt om sandnessamenes særstilling i Sør-Varanger. Jon Jonsen var den første i 1860. En gang mellom 1870 og 1886 satt også Mathis Nilsen Menna i herredsstyret.

Menna-søstrene

«Gamlestua» ble brukt som bolig av

familien Menna til begynnelsen av 1900-tallet, antar Ruth Persen Vebjørnsen. Da ble huset hun i dag bor i bygd. Omtrent samtidig økte Menna-slekten betraktelig. Odeforeldrene til Knut Persen fikk fire døtre og tre sønner. Sønnene døde tidlig, mens jentene var sterke.

Menna-søstrene betegnes av ettertida som «staselige». De var flotte jenter og i tillegg relativt velstående. Tre av dem fikk grunn av faren på Sandnes, mens den fjerde, Margit, giftet seg på Jakobsnes.

Inga, Ellen og Anna forble naboer på Sandnes. Inga fikk den største eiendommen, fordi hun tok foreldrene i kår. Hun giftet seg med Mathis Persen fra Nesseby. Nå er vi kommet fram til Knut Persens besteforeldre. Det er itagas eiendom som nå skal reguleres til boligformål.

Amerikalager

«Gamlestua» ble ikke stående tom, selv om familien bygde nytt hus rundt 1900-tallet. Helt fram til 70-tallet leide de den ut til boligformål. «Gamlestua»

Kulturminnevern i praksis

Praktiske erfaringer

Kommunal saksbehandling i Sør-Varanger kommune, som i mange andre kommuner har vært preget av at det sitter EN saksbehandler og utreder en sak alene. Hva som vektlegges og hvilke vinklinger en sak får, har således i stor grad vært opp til en enkelt person og de personene denne har rundt seg.

For tre – fire år siden opplevde museet gang på gang at vi i sakspapirene til kommunestyret kunne lese forslag om utbygginger som virket inn på kjente og ”mulige” kulturminner.

I denne perioden var det forholdsvis stor utskifting av folk, både ved Sør-Varanger museum og hos Plan- og utvikling. Den store utskiftingen av personer førte også til liten kontinuitet i kontakt mellom avdelinger og etater.

Saker som klart berører museets fagområde kom gjentatte ganger opp til politisk behandling uten at vi hadde vært inne i bildet. Så måtte vi i all hast ringe og legge press for å få uttale oss, kontakte fylkeskonservator eller Sameting. Ingen god situasjon! Dette har vi de siste åra forsøkt å gjøre noe med. Jeg vil synliggjøre noe av det arbeidet vi har vært inne, og noe av det som ikke er gjort, gjennom enkeltsaker.

Enkeltsaker

Reguleringsplan Langfjordvn øst

Denne reguleringsplanen ble i første omgang tatt opp til politisk behandling uten at forholdet til kulturminner var avklart. Politikerne valgte å utsette saken, blant annet for å avklare forholdet til kulturminner i området.

Sommeren 1998; Kommunen diskuterer mulighet for gang- og sykkelvei langs Langfjordveien, et prosjekt hvor det foreligger byggetegninger fra 1996. Samme år (1996) hadde flere grunneiere fremlagt et prosjekt til såkalt forhåndsvurdering, med tanke på å bygge ut et område med boliger. Denne saken behandles i planutvalget med et positivt resultat for grunneierne.

Kommunen tar derfor i 1998, (etter å diskutert gang –og sykkelvei) uformell kontakt med grunneierne for å bringe byggeprosjektet på bane igjen. Prosjektet starter opp årsskiftet 1998/99 med 3 involverte parter/grunneiere, Sør-Varanger Kommune og 2 andre private grunneiere. I forbindelse med varsel om oppstart kom det inn innspill om 2 registrerte kulturminner i området.

Etter en del frem og tilbake er det ved årsskiftet 99/00, 2 parter igjen i prosjektet, Sør-Varanger Kommune og en annen grunneier.

Disse lager i samarbeid et planforslag, som legges ut til offentlig ettersyn i mars 2000.

Første uttalelse fra Sametinget konkluderte med at det ikke er registrert kulturminner innenfor planområdet. Ved telefonisk henvendelse fra administrasjonen i Sør-Varanger kommune, ble det konkludert med at dette måtte være feil, og det ble foretatt befaring og kulturminnet innarbeidet i reguleringsbestemmelser og plankart. Konklusjonen ble at huset/ kulturminnet måtte flyttes for å få gjennomført gang –og sykkelveien på best mulig måte.

Etter hvert ble planen vedtatt, med bestemmelser at huset/ kulturminnet skulle flyttes. Sør-Varanger museum fikk kartlagt en del av den samiske historia til området Sandnes, Plan og utvikling fikk dokumentert huset/anlegget som det sto.

I hht. bestemmelsene skulle det utarbeides byggeplan for gang –og sykkelvei, ansvarlig for dette var Statens Vegvesen og kommunens Trafikksikkerhetsutvalg.

I dette arbeidet kom man da frem til at det var fysisk mulig å bygge gang – og sykkelveien uten å flytte huset. På dette grunnlag ble det fremmet egen sak i Planutvalget om hvilket alternativ man skulle velge, flytting eller ikke flytting av huset.

Planutvalget valgte ikke flytting, og det ble derfor fremmet egen reguleringsplan for et område rundt huset/ kulturminnet. Som Sametinget hadde signalisert hele tiden, kom det inn innsigelse til planforslaget i perioden med offentlig ettersyn.

Administrasjonen la i saksbehandlingen frem flere forslag til løsninger, men Planutvalg og kommunestyret som siste innstans valgte å ikke ta innsigelsen til følge.

Dette betyr at planen ikke er rettsgyldig før den er stadfestet av Miljøverndepartementet.

MD har flere muligheter i sin saksbehandling;

1. Innsigelsen tas til følge, dvs. planen underkjennes og huset flyttes
2. Innsigelsen tas ikke til følge, dvs. huset står der det er i dag også i fremtiden
3. MD foretar andre endringer i planen for å komme til en løsning

Planen blir oversendt til MD i løpet av uke 37 for saksbehandling og avgjørelse.

Høring av reguleringsplan:

Mennagården:

1. ST krevde at vernesone ble håndhevet
2. Utredning av muligheter
3. Enighet om å dokumentere samisk historie i området og utrede flytting/vern i forhold til verdien av at gården står som den opprinnelig sto samt økonomi
4. Historia dokumentert – Plan og utvikling dekket utgiftene, Sør-Varanger museum sto for det faglige
5. Flytting vurdert og utredet, ble vedtatt
6. Ny byråkratvurdering: Veggen kan legges inntil huset, flytting ikke nødvendig, vernesone på 5 meter brytes
7. Saken vedtatt med innsigelse fra Sametinget liggende
8. Til avklaring i Miljøverndepartementet: Politisk vedtak trosser lovverk og vår tilråding

Nissenbrakka i samme reguleringsområde:

1. Ved politisk behandling kom spørsmålet om Nissenbrakka opp, denne ligger i et vegkryss. Saken sendt Sør-Varanger museum til uttalelse da saken ble sendt tilbake.
2. Brakka ligger altså midt i et vegkryss og er på enkelte punkt ødelagt – plater opprevet – rust osv, men mindre enn det ser ut til på avstand
3. Sør-Varanger museum forholdt seg til at vi ikke har ansvar for krigs- og gjenreisningshistorie, trudde derfor riving var ukomplisert, også sett i forhold til brakkas stand.
4. Sjekka for sikkerhets skyld med Gjenreisningsmuseet i Hammerfest og Finnmark fylkeskommune: Kun 2 – 3 registrerte Nissenbrakker i Finnmark. Flere finnes nok, men dette er ikke satt i forhold til hverandre og vurdert.
5. Sammen med fylkeskommunen har vi vært inne og vurdert det slik at veggen må legges rundt, med stor nok margin til at bygget sikres.
6. Opplysning og opplysninger må til for at det ikke skal ramponeres.

Planarbeid

Det er satt ned en egen gruppe for vurdering av kulturminner og overordnet politikk på dette området i kommunen ved utarbeiding av ny arealplan for Sør-Varanger kommune. Sør-Varanger museum har deltatt aktivt i denne med en arkeolog. Her forsøker man å forutse behov og eventuelle konflikter mellom forventet utvikling og kulturminner. Dette for å kunne

utrede i forkant eller styre utviklinga slik at man kan bygge ut og etablere nytt samtidig som kulturminner kan bevares.

Ikke minst er dette arbeidet viktig for å heve bevissthetsnivået i forhold til kulturminner og for å sikre god kommunikasjon mellom Planavdeling og museet.

Ved forrige arealplan for Sør-Varanger kommune ble forholdsvis mange områder regulert til Spesialområde bevaring. Dette er et midlertidig vern, videre prosess må utredes innen 4 år. Reguleringa kan forlengelse til 6 år. Så godt som alle Spesialområde bevaring i Sør-Varanger kommune er i dag utdatert fordi oppfølging ikke er gjort. **Det ligger da ikke noe vern på objektene og man risikerer å miste dem.**

Våre nåværende saksbehandlere bruker Spesialområde bevaring som retningsgivende for deres saksbehandling, men det gir intet vern etter 4 år.

Eksempel Jarfjord

Ved tidligere reguleringer har en god del områder blitt regulert til "Spesialområde bevaring". Dette er altså en tidsavgrenset regulering, ment som et pusterom og et midlertidig vern, i påvente av full gjennomgang av saken og endelig status for vern. Det vil si at etter 4 år er "Spesialområde bevaring" ikke lenger noe formelt vern. Dersom ikke vernemyndigheter griper fatt i saken i løpet av de fire årene og får lagt et endelig vern på området er det fritt vilt på nytt.

Man er da avhengig av den enkelte saksbehandlers årvåkenhet og interesse for vern for å sikre interessante områder. Fram til i dag har saksbehandlerne valgt å være det tidligere vernet være retningsgivende for videre/ny saksbehandling.

Vi har begynt å diskutere hvordan vi skal håndtere dette og sikre videre behandling etter at første regulering er gjort, men vi har ikke funnet en løsning.

Omsøkte hyttetomter – ufullstendige søknader

Eksempel Neiden

Hytter utredes og omsøkes

Vegene kommer etter og dekker et mye større område, her er det ikke søkt, ikke undersøkt og det gir ingen konsekvenser.

Har kommunene, fylket eller Sametinget tid og ressurser til å følge opp enten det midlertidige vernet, eller håndheving av hyttebygging - vegetablering?

I den nye arealplanen for Sør-Varanger kommune har man valgt å ikke bruke Spesialområde bevaring i like stor utstrekning, man setter av til LNF-sone, markerer kulturminner og tar hver sak som kommer for seg.

Sameting og Fylket kan selv fremme reguleringsplan, da må de dekke kostnadene. Verken Planavdeling eller regionale nivå vil ta kostnadene, dermed faller spesialområdene bare ut. Man må ta tak i saken, dele på utgiftene, da kan kulturminnene komme i fokus, ikke pengeflytting

Endringer vi har gjort i Sør-Varanger kommune

Sør-Varanger museum/Plan og utvikling

2. Knyttet direkte kontakt, blitt kjent med kommunens saksbehandlere, aktiv kontakt fra oss.
3. Bruker telefon og e-post aktivt: Lurer vi på noe tar vi øyeblikkelig kontakt, det blir etter hvert en rutine og fungerer begge veier.
4. Går aktivt inn og ber om å få delta i saksbehandling.

5. Holder realisme og smidighet høgt: Kulturminner skal være til å leve med.
6. I Sør-Varanger kommune vil vi i høst forsøke å innføre en praksis med at Sør-Varanger museum er til stede på Plan og utviklingsavdelingens ”**Delingsmøter**” hver 3. uke, da sikrer vi formalisering av den kontakt vi i dag mer uformelt har.

Med konsolidering vil museene ikke lenger være en del av kommunens administrasjon. Vi må derfor sørge for gode og faste kontaktformer i forkant av dette.

Rådgiving og saksbehandling må synliggjøres, slik at det gjøres rom for det i museenes hverdag.

For at museene skal fungere som en ressurs i forvaltning av kulturminner er det viktig med et nært samarbeid med Fylkeskommune og Sameting. Museene må selv ta ansvar for å gi klare signaler til Fylkeskommunen og Sametinget om at vi gjerne har en aktiv dialog. I dag er det mange museer som knapt nok ved at det foretas utgravinger, befaringer eller vurderinger av kulturminner i deres område. Ved å delta på fylkets og Sametingets befaringer vil man oppnå praktisk skoloring og aktiv dialog. Dessuten gjør personlig bekjentskap det enklere å ta kontakt.

Sør-Varanger museum legger vekt på å komme med innspill i saker vi ser kan ha aspekt av kulturminnevern. Likeledes forsøker vi å være aktive og ringe og be om råd i saker vi er usikre på.

I de fleste kommunene har man et museum. Noen museer har høg fagkompetanse, andre har lav formell kompetanse. Felles for de fleste museer er likevel bevisstheten i forhold til lokal historie og ønsket om å dokumentere og bevare denne.

De færreste kommuner har en Plan- og utviklingsavdeling med arkitekter eller andre saksbehandlere med spesielle kunnskaper om kulturminnevern. Likeledes skal moderne museer være aktive deltakere i utvikling av lokalsamfunn og aktive medspillere i sine lokalsamfunn. Ut fra dette har museene et godt utgangspunkt for å være en ressurs og en aktiv pådriver for å øke bevisstheten og årvåkenheten rundt vern av kulturminner i en kommune.

Det er en lang veg å gå for å sikre god ivaretagelse av kulturminner. Vår erfaring er at museet kan være en viktig aktør i arbeidet. Dessuten er det mye artigere å arbeide med kulturminnevern når man får ulike instanser til å dra sammen og ha tett kommunikasjon.

Må vi prioritere mellom kulturminner? - og hvem skal da velge på vegne av framtida?

Reidar Bertelsen, professor ved Universitetet i Tromsø

Må vi prioritere mellom
kulturminner?
Hvem skal da velge på
vegne av framtida?

Reidar Bertelsen
Universitetet i Tromsø

21.10.03

1

Definisjonen:

- Alle de spor menneskers liv og virksomhet har etterlatt seg i omgivelsene er kulturminner,
- enten de tilhører fjern eller nær fortid.

21.10.03

2

Kulturminneloven skiller

- Mellom automatisk fredede kulturminner
- -og kulturminner som må vurderes før de kan gis status som verneverdig eller fredet

21.10.03

3

Kulturminneloven

- Setter ulike aldersgrenser for automatisk fredede kulturminner
- Samiske kulturminner
- Vrak
- Stående bygninger
- Dette innebærer i noen sammenhenger ei prioritering
- Aldersgrense antyder at eldre kulturminner sees på som mer verdifulle enn yngre

21.10.03

4

De som faller utenfor

- Forutsetter bevisste valg for å sikre vern
- Vi har en serie redskap for å verne utvalgte kulturminner og kulturmiljøer
- Fredning
- PBL
- Vern på privat initiativ

21.10.03

6

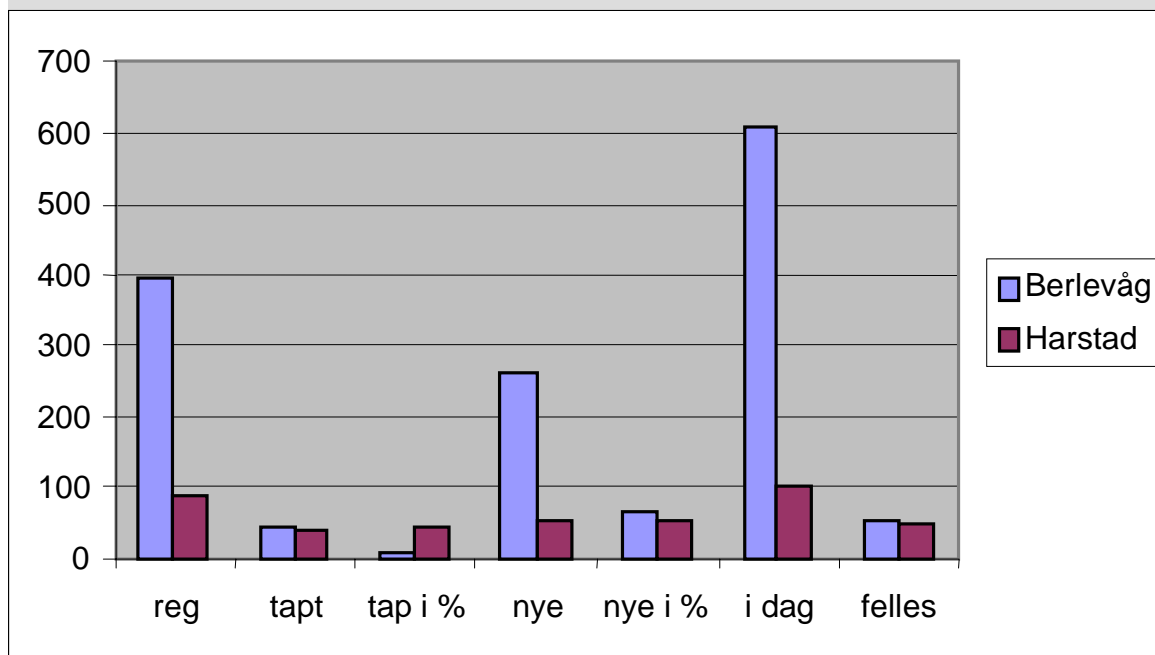
De automatisk fredede kulturminner

- Definisjonen av hva som er kulturminner og kulturmiljøer, er så vid at det med jevne mellomrom kommer til nye kategorier
- Det forsvinner mange tusen automatisk fredede kulturminner hvert år
- Bare en brøkdel er vurdert av forvaltninga

22.10.03

7

Berlevåg og Harstad

Prioritering er minst like viktig for de automatisk fredede kulturminner

- Dispensasjonsvedtak gjelder bare et lite utvalg
- Hittil ukjente kulturminner forsvinner uten at vi registrerer tapet
- Kjente kulturminner forsvinner på grunn av uvitenhet
- Kjente kulturminner forsvinner som følge av overlagte lovbrudd

Vår kunnskap om effektivt vern

- Nokså vaklende viten
- Kanskje er kulturminner med offentlighetens fokus best vernet?
- Dette fordrer i så fall ei beinhard prioritering

22.10.03

10

Sitater om verdi fra NOU 2002:1

- Sporene fra de eldste tidene har stor verdi.
- Den nære fortiden er den som betyr mest for den enkelte
- Nysgjerrighet på hva fortiden inneholder vekker ofte interesse for kulturminner og kulturmiljøer,

22.10.03

12

Sitater om verdi fra NOU 2002:1

- Kulturminner som kan virke marginale og historisk eller kulturelt verdiløse for det store flertallet, kan være kulturelt betydningsfulle for andre.
- Turister oppsøker gjerne severdigheter som klassiske kulturminner, monumenter fra det ypperste i tapte sivilisasjoner.

22.10.03

13

Om deltakelse i verdisetting NOU 2002:1

- Det er ønskelig med en aktiv og levende debatt om prioriteringer og virkemidler når det gjelder bruk, forvaltning og vern av kulturminner og kulturmiljøer.

22.10.03

14

Har vi et forvaltningsapparat for å handtere alle hensyn?

- RA, fylkeskommunene og Sametinget skal i prinsippet være det..
- Men, virkeligheten er en annen
- Ressursmangel
- Kunnskapsmangel
- Begrenset kontaknett
- Et annet ståsted

22.10.03

15

Er en kommunal kulturminneplan ei god løsning?

- Brukerperspektivet
- Konfliktpotensialet
- Gruppeidentiteter
- Lokalgeografiske omsyn
- Dette er ei knippe problemer som er så komplekse at de bare kan handteres i den konkrete situasjonen
- Men,....

22.10.03

16

Demokratiproblemet

- 10% synes vern er uviktig, skal de høres?
- Når gruppeinteresser står mot hverandre, kan vi la flertallet seire?
- Det vanskeligste er likevel å ta hensyn til framtida, å vurdere potensialet for at ny forskning skaper nye fortellinger

22.10.03

17

Forskning som forutsetning for prioritering

- En selvfølgelighet?
- Ansvarsfordelinga har ført til institusjonelle skiller mellom forvaltning og kunnskapsproduksjon
- Forskningsaktiviteten har økt
- Kontaktflata er snevret inn

22.10.03

18

Hvem skal ha siste ordet?

- Utredningsansvaret bør ligge i det kommunale planleggingsapparat
- Myndiggjøring av lokalmiljøet fører til engasjement og konkret stillingstaken

22.10.03

24

Hvem skal ha siste ordet?

- Forskningmiljøer må tale våre etterkommeres sak
- Oppgaven er ikke lett, men forskere har best kompetanse til å utrede kulturminners potensielle verdi

22.10.03

25

Hvem skal ha siste ordet?

- **Interessemotsetninger må avgjøres i høgre forvaltningsnivå**
- **Dette vil løfte avgjørelsene ut av miljøer som er inhabile og det vil åpne opp for at de to høyeste forvaltningsnivå kan konsentrere seg om policy-saker og rådgivning, ikke enkeltsaker**

Publikasjonens navn: Seminarrapport Kuturminneseminar i Berlevåg 11-12.sept.2003
Utførende institusjon: Riksantikvaren
Oppdragsgiver: Riksantikvaren
Faglig ansvarlig: Planavdelingen, PBL og PBT-seksjonen
Ansvarlig hos oppdragsgiver: Kristine Johansen
Forfattere: Flere
Kontaktperson hos: Kristine Johansen
Oppdragsgiver:
Dato: 29.10.03
Reg.nr: RA 2003/40-4
Bestilling: Riksantikvarens Arkiv og www.riksantikvaren.no